
TIM MUR

KLOD LEVI-STROS I KULTURNE NAUKE*

Prvi korak u svakom sistematskom empirijskom istraživanju jeste uspostavljanje izvesnih sredstava za identifikovanje i ograničavanje podataka. Odbacujemo verovanje starih empirista da podaci uvek na izvestan način sami sebe predstavljaju.

Posmatrajte čoveka koji svom detetu kazuje uspavanku. Taj se čin može posmatrati sa gledišta fizike (zvuk se širi), hemije (neuro-fiziološki čin koji sadrži hemijske promene dešava se u čoveku i u njegovom detetu), lingvistički (reči se izgovaraju), sociologije, i tako dalje. I svaka će od pomenutih nauka uzeti isti čin kao različiti podatak ili skup podataka. Ovaj postupak se može nazvati apstrahovanjem.

U priznatim naukama su načela apstrahovanja obično nesporna. Njutnova jabuka je mogla da bude crvena, trula, nedozrela, ili je možda, u stvari, bila kruška. Ali ona predstavlja podatak za fizičke nauke samo utoliko što je bila telo neke mase koje se kretalo izvesnim ubrzanjem u odnosu na druga tela. Ne postoji među fizičarima spor da li trulost jabuke treba ili ne treba da bude podatak za njihove nauke.

I tako su padanje jabuke, pričanje uspavanke, vrsta sirove materije koja treba da bude uobličena pre nego što se može upotrebiti. U stvari, ja sam oba čina već na izvestan način uobličio. Ja sam već načinio prilično podrobno apstrahovanje samim tim što sam o njima govorio kao o padanju jabuke i kazivanju uspavanke.

Smatra se da su u prirodnim naukama načela apstrahovanja obično neosporna. Ali ako pristu-

* Tim Moore: Claude Lévi-Strauss and the Cultural Sciences, Center for Contemporary Cultural Studies, Birmingham University, Occasional Papers No. 4, 7/6

pimo sistematskom proučavanju društva i kulture daleko je manje jasno šta se može smatrati kao podatak.

I

Levi-Stros, međutim, izražava svoj stav prilično jasno: »To je kopernička revolucija koja će se sastojati u tumačenju društva (kao celine u pojmovima teorije komunikacija. Ovaj poduhvat je obično moguć na tri stupnja: pravila srodstva i sklapanje braka služe da obezbede komunikaciju dobara i usluga, a lingvistička pravila za komunikaciju poruka... Ali u društvu postoji još mnogo štošta drugo pored bračnih, ekonomskih i lingvističkih razmena. Postoje takođe i drugi jezici kao što su umetnost, mit, ritual, religija, i najzad i drugi elementi koji za sada ne mogu da budu strukturirani bilo zbog svoje prirode ili zbog nedovoljnosti našeg znanja»¹).

Ovde se mogu uočiti tri apstraktivna načela. Zajedno, ona određuju podatke sa kojima će se Levi-Stros služiti.

Prvo, on govori o tumačenju *društva* kao celine i pominje različite elemente *društva*. Tako je prvo apstraktivno načelo da je sve podatak što se može nazvati *društvenom činjenicom*.

Ali i samo ovo apstrahovanje bi dovelo jednostavno do obilja podataka koji bi bili nepodesni da se njima rukuje. A sada drugo načelo. Na mnoštvu podataka koje smo skupili na osnovu prvog načela, vršimo drugostepeno apstrahovanje koje određuje podatke kao ekonomske ili lingvističke razmene, kao srodničke običaje, i tako dalje. Ova faza se sastoji u označavanju raznih ustanovljenih sistema u društvu. Podaci su tada određeni prema sistemu kojem pripadaju.

Na ovom drugom stupnju apstrahovanja podaci dobijaju novi oblik. Posmatrajte čoveka koji plaća taksu za obred venčanja u uredu za sklapanje brakova. Pri prvom apstrahovanju to će označiti samo društvenu činjenicu, to će biti jedan podatak; ali on postaje sirova materija za znatan broj mogućih drugostepenih apstrahovanja. Jer mi možemo razmatrati slučaj i kao ekonomsku transakciju i čoveka posmatrati samo kao *čoveka koji plaća*; kao zakonski čin, pri čemu se brak posmatra samo kao oblik *ugovora*; kao lingvističku razmenu, birokratski čin itd. Na ovom stupnju se podaci samo brojčano povećavaju, a pojednostavljuju po prirodi samim tim što su izdvojeni kao slučajevi jednog ustanovljenog sistema u društvu.

¹ *Anthropologie structurale*, str. 83, Paris, Plon, 1958, navod iz prevoda *Structural Anthropology* koji je objavio Alen Lejn 1968.

Ali šta su ti ustanovljeni sistemi? Kad se vrši drugi apstraktivni postupak, jedini kriterijum kojim raspolažemo jeste da svaki pojam kojim se obeležava opšta karakteristika društva može da se označi kao takav sistem. Sve dok je tako, broj takvih kategorija će biti beskrajno velik, one će se poklapati i uzajamno jedna na drugu uticati.

Na ovoj tački se ispoljava bitna teškoća. Ako je broj uspostavljenih sistema u društvu neograničeno velik, kako da znamo sa kojim da počnemo u našem istraživanju? Ove teškoće se delimično sreću kod trećeg apstraktivnog načela, o kojem će se tek raspravljati, a koji uzima odgovarajuće kategorije kao kategorija *komunikacije*. Ali postoji i drugi odgovor.

Već navedeni odlomak govori prilično neobavezno o »strategiji«: »Plodnosniji pristup čini mi se da bi bio onaj kojim bismo zadržali kao neposredni predmet našeg izučavanja te strategijske stupnjeve koje sam pomenio (to jest, bračnu, jezičku i ekonomsku razmenu), i to ne zbog toga što su oni jedini, ili zbog toga što drugi stupnjevi mogu sa njima da se poistovete«. Ali šta je ta »strategija«? Odgovor se nalazi u Levi-Strosovoj kritici Sartra u poslednjem odlomku *La pensée sauvage*, stranica 250: »Iznenadujuće je što su situacije koje Sartr upotrebljava kao polaznu tačku za izvođenje formalnih uslova društvene stvarnosti — štrajkovi, boks mečevi, fudbalske utakmice, redovi pred autobuskim stanicama — u stvari sve drugostepene slučajnosti života u društvu; i zbog toga ne mogu poslužiti za otkrivanje njegove suštine. I tako pokušava da čini ono što svaki antropolog pokušava da čini kad su u pitanju različite kulture, da se stavi u položaj ljudi koji tamo žive, da razume načela i motivacije njihovih namera i da prihvati neko razdoblje ili neku kulturu kao značajnu celinu. Ali ovaj pokušaj uopštavanja nije kraj objašnjenja. On počinje tek tada kad smo uspeli da oblikujemo naš predmet. Sartrova fenomenologija pruža samo polaznu tačku«³).

Ovaj odlomak predstavlja neodređen zahtev da treba da učestvujemo u društvu da bismo razumeli »obrazac njegovih namera«. Na osnovu tog razumevanja bićemo, pretpostavlja se, u mogućnosti da odaberemo glavne kategorije u društvu. To je onda strategija drugostepenog apstrahovanja.

Ovo razumevanje može da izgleda nepoželjno blisko *dokumentacionom smislu* nemačke sociologije. Da li je to vrsta povlašćene analize koja

³ *La pensée sauvage*, str. 250, Paris 1962, Plon, navod iz prevoda *The Savage Mind*, Weidenfeld and Nicholson, 1966.

sama po sebi pruža garantiju? Levi-Stros napada Konta zbog toga što mu nedostaje ono što naziva »osećaj za etnografiju«. ³ Stvarna zamerka je ovde da ukoliko Levi-Stros odbacuje konkretni dokaz, potkrepljujući svoju analizu nekim posebnim, ali ne i neophodno podesnim za saopštavanje produbljavanjem, onda je njegov metod nenaučan. Međutim, videćemo u daljem izlaganju da Levi-Stros (izvesno) ne odbacuje konkretne dokaze. Neosporno, etnografski osećaj obezbeđuje strategiju za korišćenje činjenica: ali jedino konkretni dokazi mogu da potvrde etnološke zaključke o njima.

Pošli smo od onoga što se dešava: iz toga smo izdvojili društvene događaje. Iz ovoga smo redom izdvojili stupnjeve društvenih činova: ekonomskih, bračnih, jezičkih, itd. Treća je faza da izdvojimo iz te mase mogućih stupnjeva ili kategorija one koje sačinjavaju ili se mogu smatrati kao jedan ili više sistema komunikacija.

Ovo je najvažniji samostalni korak koji Levi-Stros preduzima. To je u osnovi čitavog njegovog rada. To je takođe možda i najteže i najspornije. Jer šta se ovde misli pod izrazom „komunikacija“?

Primeri izloženi u odlomku, od kojih smo počeli bili su: jezik, brak, ekonomska razmena, umetnost, mit, ritual, religija. Na koji su način to sve slučajevi komunikacija? Prvi pokušaj odgovora mogao bi biti da su to sve slučajevi kod kojih se neki zamišljeni ili stvarni predmeti prenose od osobe do osobe. U jeziku prenosimo poruke, u ekonomskoj razmeni dobra i usluge; a u braku, prema Levi-Strosu, žene. On opisuje zakone srodstva kao »skicu mehanizma koji izdvaja žene iz njihovih istokrvnih porodica, da bi ih rasporedio u domaćinstva koja potom postaju nove istokrvne porodice, itd...«⁴

Međutim, koji se to predmeti prenose kad je u pitanju umetnost, mit, ritual ili religija? Odgovor na ovo pitanje ne bi nam pomogao da razumemo Levi-Strosov stav. Jer, karakteristično obeležje svih ovih sistema nije da se nešto stvarno prenosi, već pre, kao i drugi oblici komunikacija, oni predstavljaju izvesna formalna, u stvari, matematička svojstva analogna pravilima igre: »Društvo se sastoji od pojedinaca i grupa koje međusobno opšte. U svakom društvu komunikacije se vrše na tri različita stupnja: op-

³ *La pensée sauvage*, str. 219, Plon, Paris 1962, navod iz prevoda *The Savage Mind*, Weidenfeld and Nicholson, 1966.

⁴ *Anthropologie structurale*, 309, Paris, Plon 1958, navod iz prevoda *Structural Anthropology* koji je izdao Alen Lejn, 1968.

štenje sa ženama, opštenje dobrima i uslugama i opštenje porukama. Prema tome, srodne studije, ekonomija i lingvistika, približuju se istoj vrsti problema na različitim strateškim stupnjevima, i u stvari, pripadaju istom polju. Moglo bi se reći, bar teoretski, da pravila o srodstvu i braku regulišu četvrtu vrstu komunikacija, to jest komunikaciju gena između fenotipova. Prema tome, treba imati na umu da se kultura ne sastoji isključivo od sopstvenih oblika komunikacije, kao jezik, već isto tako, a možda i najviše, od *pravila* koja određuju kako »igre komunikacija« treba igrati kako na nivou prirode tako i na nivou kulture«⁵).

Možda će nam se učiniti da je reč »komunikacija« ovde izgubila svoju vrednost, pošto je njeno prvobitno značenje toliko prošireno. Da bismo produbili naše razumevanje te reči u ovom kontekstu, pomoći će nam analogija sa igrom iznetom u ovom odlomku. Pretpostavka je da se određeni sistemi u društvu koji nas zanimaju, i koje treba da izdvojimo, upravljaju prema određenim pravilima analognim pravilima igre.

Ta analogija je omiljena kod Levi-Strosa i ona pokazuje dva značajna momenta koja će poslužiti da rasvetle njegov središnji pojam, to jest pojam *strukture*. Prvo ćemo raspravljati o proizvoljnosti žetona u igri; drugo, kako je struktura određena pravilima igre podložna matematičkom ili formalnom postupku.

Hajde, dakle, da igramo šah. Ispustili smo šahovsku garnituru i izgubili smo tri figure. Uzimamo predmete koji su nam pri ruci, improviziramo: umesto kraljice — sveću, umesto piona — novčić od dva šilinga, umesto crnog topa — uvojak kose. I nastavljamo igru. Zamena figure navedenim predmetima ne šteti igri koju igramo. U stvari, nije važno koji se žetoni upotrebljavaju u igri. Krajnji primer bio bi muzički šah na dva klavira. Svaki tip komada je predstavljen lajtmotivom. Redovi i polja su označena akordskim sekvencama u različitim obrtima. Uzimanje jedne figure predstavljeno je sviranjem dva lajtmotiva u kontrapunktu, jednog iznad drugog; izvođenjem trileru na poslednjoj noti melodije; igrač koji se predaje svira »Tri slepa miša«. Ova se igra može igrati, i to bi bila jedna verzija šaha. Štaviše, ako su dva igrača morala najpre da pred očima zamisle šahovsku tablu da bi shvatili šta se dešava, i da svoje muzičke poteze prenesu na jednu zamišljenu tablu, to bi pre predstavljalo jednu slučajnu psihološku činjenicu, no činjenicu o pravoj suštini igre. Muzički stavovi i komadi su takvi samo zbog

⁵ *Anthropologie structurale*, str. 296, Paris, Plon 1958, navod iz prevoda *Structural Anthropology*, izdanje Allen Lane, 1968.

svoje direktne veze sa pravilima igre šaha, a ne zbog toga što su zaista preneseni u konvencionalni oblik igre. I tako je priroda upotrebljenih žetona potpuno proizvoljna u odnosu na pravila. Jedino što je važno jeste da bez obzira šta su oni, moraju se upotrebljavati u skladu sa pravilima.

Druga činjenica koju treba istaći jeste da je formalna struktura određena pravilima igre, podložna matematičkom postupku⁴). A sada hajde da igramo »igru Marijenbad«. Šesnaest žetona su poredani u četiri reda od po sedam, pet, tri i jedan. Takmičari igraju naizmenično uzimajući bilo koji broj žetona iz bilo kojeg reda, ali moraju da nateraju drugog igrača da uzme poslednji žeton. Postavlja se pitanje na koji način ova pravila određuju strukturu? Struktura o kojoj je reč je idealna, formalna ili matematička celina; ali upravo kao što druge takve celine (ravnokraki trougao, na primer) mogu da se predstave u fizičkim dijagramima ili modelima, tako možemo i mi u ovom slučaju da napravimo fizički model marijenbadske strukture.

Igrač koji otvara igru ima na raspolaganju šesnaest izbora: on može da uzme 1, 2, 3, 4, 5, 6 ili sedam žetona iz gornjeg reda, 1, 2, 3, 4 ili pet žetona iz drugog reda, 1, 2 ili 3 iz trećeg, jedan iz poslednjeg reda. Tako da ako hoćemo da stavimo na svoju levu stranu kao početni potez kuglicu—kao što su kuglice koje se upotrebljavaju za pravljenje modela molekularnih struktura mogli bismo predstaviti šesnaest izbora sa šesnaest crnih štapića usmerenih nadesno. Tada bi za svaki od ovih izbora postojao izvestan broj daljih mogućnosti za sledećeg igrača. Uzimimo, na primer, štapić koji predstavlja pomeranje dva žetona iz trećeg reda. Sledeći igrač ima tada četrnaest mogućnosti da bira, da uzme 1, 2, 3, 4, 5, 6 ili 7 iz gornjeg reda, 1, 2, 3, 4 ili 5, iz drugog, jedan iz trećeg reda i jedan iz poslednjeg reda. Ove mogućnosti se mogu predstaviti pričvršćivanjem još jedne kuglice na kraj štapića i dodavanjem četrnaest crvenih štapića (promena boje označava promenu igrača) nadesno od druge kuglice. I tako nastavljamo da pravimo model. Ali kako igra napreduje, vidimo da se do iste situacije može doći na različite načine. Tako situacija u kojoj ostaju tri reda sa 3, 2 i 1 žetonom može da se postigne prethodnom situacijom u kojoj je bilo 5, 2 i 1, 3, 3 i 1, i tako dalje, a do njih iz različitih mogućih prethodnih situacija. Kako se pomeramo udesno,

⁴ Uporediti Barbut, *Les temps modernes*, str. 791 i sledeće stranice, XXII godina, broj 246, novembar 1966, sedam članaka pod naslovom „Problèmes du structuralisme“ uključujući Marc Barbut: „Le sens du mot structure en mathématiques“, *Tristes tropiques*, Plon, Paris 1965.

moramo da pričvršćujemo razne štapiće koji dolaze sa leve strane prema istoj kuglici; i na kraju, kad igraču ostaje samo jedna mogućnost, štapići su konačno pristigli još jednom na jednu jedinu kuglicu; i vidimo da smo sačinili veoma složen ali izvanredno simetričan model. Tako, svako igranje marijenbadske igre odgovara obeležavanju neke putanje sleva nadesno na modelu; ili, pak, isto tako i sdesna nalevo; jer i malo razmišljanja pokazuje da ono što je očigledno na fizičkom modelu važi i za igru: ona ima dva lica. I kao što matematičar može da razmišlja o idealnom trouglu čiji se razni fizički predmeti mogu posmatrati kao modeli, tako isto može on razmišljati, algebarski ili aritmetički, o složenoj idealnoj celini čija upravo opisana fizička struktura isto kao i svako igranje marijenbadske igre, predstavlja samo modele. On može da iznese pravila koja povezuju pojedine delove strukture, može da izvodi zaključke sa tim, može da programira kompjuter da bi sa njim izvodio operacije.

Razmatrajući do izvesnog stepena analogiju igre bili smo u mogućnosti da vidimo šta Levi-Stros podrazumeva pod izrazom »struktura«, naime apstraktni entitet bliže određen nekim skupom formalnih pravila i entitet u kojem su spletovi (ili potezi) ustanovljeni samo u svom odnosu prema drugim spletovima. Ovo je važno da se naglasi, pošto je moda strukturalizma ispoljila tendenciju zloupotrebe ovog izraza.

Ali dopustimo da Levi-Stros uzme takve strukture za svoj obrazac. Da li je u pravu kad tako postupa? Da li se takve matematičke strukture uopšte mogu naći u društvu? Ili ako mogu, da li su od ikakvog značaja ili imaju li moć objašnjavanja?

Levi-Stros svakako ne uzima igre kao besprekornu analogiju: »Zabavne igre su sačinjene tako da dopuštaju svakom igraču da iz statističkih pravilnosti izdvoji najviše diferencijalne vrednosti; dok bračna pravila teže uspostavljanju statističkih pravilnosti uprkos diferencijalnim vrednostima koje postoje među pojedincima i generacijama«⁷). A zatim⁸): »Igre izgleda da imaju razjedinjavajuće dejstvo: one se završavaju uspostavljanjem razlike između pojedinih igrača; iako prvobitno nije postojao nikakav nagoveštaj nejednakosti. Na kraju postoje pobednici i poraženi. Ritual je, s druge strane,

⁷ *Anthropologie structurale*, str. 298, Plon, Paris 1958, navod iz prevoda *Structural Anthropology* koji je objavio Alen Lejn, 1968.

⁸ *La pensée sauvage*, str. 32, Plon, Paris 1962, navod iz prevoda *The Savage Mind*, Weidenfeld and Nicholson, 1966.

upravo suprotan: on spaja dve prvobitno razdvojene grupe«. Razlog ovome je što u ritualu »igrači« mogu da predstavljaju odvojene grupe kao živi i mrtvi, posvećeni i neposvećeni, i tako dalje. Levi Stros daje rečit primer (kako je igra postala ritual) »slučaj Gañuka-Gama iz Nove Gvineje koji su naučili da igraju fudbal, ali će igrati utakmice nekoliko dana uzastopce koliko god je utakmica potrebno da bi obe strane postigle jednak rezultat«⁹!

Međutim, posebne karakteristike ovde navedenih igara nisu dovoljne da se pobije tvrdjenje da se opisane strukture mogu naći u društvu. U stvari, Levi-Stros dokazuje da smo potpuno svesni presudnog mesta gde se one mogu naći, a to je jezik: »Strukturalne lingvistike će svakako igrati obnavljajuću ulogu u odnosu na društvene nauke, kao što je, na primer, nuklearna fizika odigrala u odnosu na fizičke nauke«¹⁰). Prema tome, tvrdi se da se i na druge sisteme u društvu, kao što su srodstvo, ekonomska razmena, mit, ritual, religija i umetnost može primeniti isti strukturalni postupak.

Šta znači ovo tvrdjenje i koliko je prihvatljivo, razmotrićemo ukratko. U ovom rečniku, bilo bi dobro da razmotrimo dokle smo stigli. Još uvek smo na prvom stupnju diskusije, to jest putem kakvih apstrahovanja se podaci o proučavanju društva konstituišu. Prvim apstrahovanjem smo došli do društvenih činjenica; drugim, do činjenice nekog društvenog sistema, kao što je sistem ekonomske razmene. Trećim apstrahovanjem do razmatranja činjenica tog društvenog sistema, samo ukoliko su oni materijalno iskazivanje jedne ili više formalnih struktura. Sledi da se činjenice uobličavaju tek u samom procesu proučavanja. Jer strukture koje deluju u datom društvu nisu poznate *a priori*: one se mogu otkriti samo sagledavanjem činjenica. Tako se podaci pojavljuju pošto je struktura ustanovljena. U stvari, to su dva vida istog procesa.

Toliko o procedurama apstrahovanja pomoću kojih Levi-Stros izvodi svoje podatke. Treba da pridemo na poseban način čoveku koji svom detetu priča uspavanku; treba da raspoznamo brojne žetone koji se istovremeno pomeraju u mnoštvu igara; da vidimo u ljudima srodničke žetone, u rečima lingvističke žetone, u uspavanci

⁹ *La pensée sauvage*, str. 30–31, Plon, Paris 1962, navod iz prevoda *The Savage Mind*, Weidenfeld and Nicholson, 1966.

¹⁰ *Anthropologie structurale*, str. 33, Plon, Paris 1958, navod iz prevoda *Structural Anthropology* koji je objavio Allen Lane, 1966.

možda žetone kulture ili mita. Tako treba da počne zadatak pronalazačenja pravila prema kojima se oni kreću.

II

Počelo je to, pre devetnaest godina, ako ne i ranije, sa objavljivanjem *Elementarne strukture srodstva*. Šta proizilazi iz antropološke primene Levi-Strosa? Prema vašem nahodačenju, bićete podstaknuti, razočarani ili ćete likovati. Jer ne nalazimo često u jednoj celini potpunu strukturu, sa potpuno izraženim pravilima. Mnogo češće dobijamo nagoveštaje, odlomke i skice.

Može se činiti da je ovaj neuspeh kod doajena strukturalne antropologije dovoljan pokazatelj njegovog metoda. Ali, u stvari, kako on naglašava, greška ne leži u njegovom metodu već u materiji, koja je obimna i isuviše složena, da bi se mogli očekivati brzi rezultati. Pretpostavimo, na primer, da naša ispitivanja usmerimo na jedan poseban predmet metoda klasifikovanja prirodnih vrsta. »Čak iako bismo se ograničili na društva u kojima imamo sasvim dovoljno tačnih podataka koji se mogu međusobno upoređivati, ipak bi nam bila potrebna pomoć mašina. To je program etnologije budućeg stoleća«¹¹).

Međutim, neka materija je lakše obradiva i ponekad nalazimo u potpunosti objašnjenu strukturu. Da bi se stekla predstava o rezultatima strukturalne analize, bilo bi razumno da damo jedan specifičan primer takve strukture. Sledeći dijagram je delimičan uzorak takve jedne strukture¹²):

AB	CD	EF	GH	IJ	KL
ABD	CDB	EFH	GHF	IJL	KLJ
ABDF	CDBH	EFHJ	GHFL	IJLB	KLJD
ABDFJ	CDBHL	EFHJB	GHFLD	IJLBF	KLJDH
ADFJ	CBHL	EHJB	GFLD	ILBF	KJDH
DFJC	BHLA	HJBG	FLDE	LBFK	JDHI
FJCB	HLAD	JBGF	LDEH	BFKJ	DHIL
JCBH	LADĪ	BGFL	DEHJ	FKJD	HILB
CBHL	ADFJ	GFLD	EHJB	KJDH	ILBF

Razmotrimo igru kartama. Špil ima stotine različitih karata podeljenih u tri grupe. Karte su ili bele (na primer, ACEGIK), ili crvene (na primer, BDFHJL). One su podeljene zvanicama u vrtu, svakoj po jedna. Potrebno je nekoliko sto-

¹¹ *La pensée sauvage*, str. 151, Plon, Paris 1962, navod iz prevoda *The Savage Mind*, Weidenfeld and Nicholson, 1966.

¹² *Ibid.* str. 131—133.

tina igrača. Ako imate bele karte morate naći igrača sa crvenom kartom iz iste grupe. Tada obrazujete tim sa ovim igračem i počinjete da tražite drugi tim iz te iste grupe. (AB traži CD). Kad ga nadete, izmenjate duple crvene karte. (AB daje B, CD daje D), tako da sada svaki par ima tri karte (kao u redu 2 dijagrama). Sada obrazujete dupli tim od po dva para (ABD : CDB) i počinjete da tražite drugi tim u drugoj grupi (na primer, IJL : KLJ). Kad ga nadete, svaki vaš par daje duplu crvenu kartu jednom od parova drugog duplog tima (na primer, IJL—B : KLJ—D), koji sa svoje strane daje duple crvene karte duplom timu u trećoj grupi (EFH—J : GHF—L) koji opet daju svoje duple karte vama (ABD—F : CDB—H). Tada tražite dupli par u trećoj grupi (na primer, EFHJ : GHFL), i trostruka razmena se ponavlja (ABDF : CDBH daje B : D) obrazujući EFHJ—B : GHFL—D; EFHJ : GHFL daje F : H obrazujući IJLB—F : KLJD—H; IJLB : KLJD daje J : L obrazujući ABDF—J : CDBH—L, tako da svaki par ima sada pet karata. Rastuća etapa je sada upotpunjena i dve prvobitne crvene karte koje pripadaju vašem duplom timu su odbačene u jezero. Svaki par ima sada svoju belu kartu, i tri dalje karte po redu (na primer: ADFJ : CDHL). Tim nastavlja razmenjujući bele karte i razmeštajući ih na četvrto mesto. Druga karta postaje sada nova bela karta za svaki par i dolazi do druge razmene. Postupak se nastavlja dok drugi par ne dobije iste četiri karte koje je prvi par imao pre razmene. Tim koji prvi završi, pobeđuje.

Ova igra bi trebalo da nosi naziv JORUBA, jer ako je igramo treba da se upravljamo, sa različitim žetonima, prema pravilima kojima su se povinivali baptizam, srodstvo i razne zabrane među Jorubima u Nigeriji. Sledeće objašnjenje se nalazi u *Pensée sauvage*, stranica 131—133. Kod Joruba postoji baptistički običaj da se trećeg dana po rođenju deteta poziva sveštenik da detetu da njegovu »orišu i evavu«. Oriša je stvorenje ili predmet koje ono obožava i ne sme da se oženi ili uda za nekog ko ima istu orišu. To stvorenje ili predmet postaje glavni evav osobe koja ga prenosi na svoje potomke tokom četiri generacije. Njegov sin uzima kao svoj drugi evav životinjski evav koji pripada ženi njegovog oca. Sin ovoga sina uzima njen treći ili biljni evav. A njegov sin uzima njen četvrti evav, to jest pacova, pticu ili zmiju. Struktura koja leži u osnovi ovih i drugih odlika Joruba društva prema Levi-Strosu odražava se najjasnije u narodnom mitu. Prema njemu, ljudi su prvobitno bili podeljeni u šest grupa, sa muškarcem i ženom u svakoj grupi, a grupa je nazvana ovako: ribolovac-riba, zmija i ptica (kobni znaci) -lovac-četvorožne životinje-zemljoradnik-biljke. U po-

četku su zajednice bile rodoskrvne u svakoj grupi (AB, CD, itd.). Ali ovo je bilo jednolično, pa je sin AB uzimao kćer CD, sin CD kćer AB, itd. (ABD, CDB, EFH, itd.). U Joruba sistemu, brak i hranjenje se mogu podudarati: u stvari, ista reč se upotrebljava u oba slučaja. Tako, kad mit govori o razmeni hrane posle bitke, to se može tumačiti kao razmena žena. Ribolovac se borio sa lovcem, lovac sa zemljoradnikom, zemljoradnik sa ribolovcem, i svaki je uzimao proizvod drugog (ABDF, CDBH, itd.). Obratite pažnju da, kao što A stoji prema B (muž prema ženi), tako prema imenima grupa stoji AB prema CD (potrošač prema hrani) i tako isto i druga dva para. U odmazdi, ribolovac je tražio plodove zemlje, zemljoradnik meso, a lovac ribu (ABDFJ, CDBHJ, itd.). Ovo nije moglo tako da se nastavi, pa su nastali pregovori i porodice su se dovorile da jedna drugoj daju kćeri za udaju, a sveštenici su imali za dužnost da sprečavaju kršenje pravila zakonom da žena ne sme da prenosi svoju orišu na svoju decu. Otud sistem evava u petom redu na dijagramu: pravilna promena je sada uspostavljena.

Postoje krupne greške u ovom izlaganju Levi-Strosa. On ne izlaže strukturu mnogo jasno. Ne daje formalna pravila za njeno izgrađivanje. Ne daje mit u potpunosti i ne daje mnogo etnografskih pojedinosti o Jorubama; u stvari, nalazimo da govori o sistemu koji „nije funkcionisao besprekorno pravilno« 1910!

Pa ipak je ovaj slučaj korisna pouka. Ona pokazuje formalni karakter struktura koje treba otkriti. Ona nagoveštava kako ista struktura može da deluje u sasvim različitim delovima društva (na primer, kulinarstvu i braku) i pokazuje kako kulturni proizvodi (na primer, mitovi) društva mogu da stvore najosetljiviji pokazatelj za strukturu. Levi-Stros naglašava: »Ono što se ovde nalazi pred nama jeste teorija u obliku mita. Jorube su izgleda bili sposobni da više osvetle duh svojih ustanova nego etnolozi».

Ako bismo mogli da uopštavamo iz ovog dosta grubog primera i da uobličimo jedan poredak takvih struktura izvedenih za neko društvo, onda kakvu vrstu proveravanja možemo upotrebiti da bismo se uverili da su tačne? Postoji postupak koji se dosta uporebljava u tri knjige koje su do sada izlazile pod nazivom „Mitologije”. U *Le cru et le cuit, Du miel aux cendres i L'origine des manières des tables* ovaj postupak je, naravno, upotrebljen u strukturalnoj analizi mita, ali je podoban za uopštavanje bilo koje primene metoda. Primenjivanjem ovog postupka neka struktura je oslobodena, recimo, mitova ili grupe mitova, i onda je upotrebljena da prorekne

prisustvo drugih mitova u istom kulturnom kontekstu, pokazujući različite preobražaje elemenata, upravo kao što bi neko ko izvodi pravila šaha, posmatranjem šest igara bio sposoban da proveri svoje zaključke posmatrajući druge igre. Ako dalji podaci ne odgovaraju predskazivanju prvobitne analize, onda struktura mora da se menja. A i promena mora da se proveri istim postupkom.

Ali šta nam ostaje posle proveravanja? Iscrpan prikaz društva?

Ponekad se čini da je to tvrdnja strukturalizma. Rolan Bart, na primer, piše: „Ostatka nema; jer ići do kraja predstavlja jedno od epistemoloških pravila strukturalizma”.¹³ A Levi-Stros kaže otprilike ovako: „Metod kojim se služimo je opravdan samo pod uslovom da se ide do kraja”. Ako ne bi bilo tako, kaže on, „vrata proizvoljnim tumačenjima bi bila širom otvorena. Strukturalna analiza ili uspeva da iscrpe sve konkretne modalitete svojih predmeta, ili gubi pravo da se primeni na bilo koji od tih modaliteta”.¹⁴

Krupne ali apstraktne reči. Ponekad se stvarno čini da Levi-Stros postavlja zahtev da se ide do kraja, kao što ovaj odlomak nagoveštava. U tom smenu je dao svoje odgovore Rikeru u vezi sa navodnim „viškom smisla” koji se ne može iscrpiti strukturalnom analizom.¹⁵ Drugom jednom prilikom on daje ovakva objašnjenja: „Greška je smatrati da je cilj naše discipline sticanje celokupnog znanja o društvu koje proučavamo”.¹⁶ Ili kaže ovako: »Mi jednostavno želimo da izvodimo konstante koje su uočene na različitim mestima iz empirijskog bogatstva i raznolikosti koji će uvek usmeravati naše napore u opažanju i posmatranju”.¹⁷

Rešenje ove očigledne protivrečnosti može biti ovakvo: strukturalna analiza je odista iscrpna u odnosu na svoj predmet: ali predmet je, kao što smo videli, formalni entitet koji se raspoznaje u svojim konkretnim oblicima trostrukim postupkom apstrahovanja. Tako ako posmatramo Joruba sistem bračne razmene u jedno određeno vreme, naša strukturalna analiza mora se pri-

¹³ *Alethia* no. 4, Paris, mai 1966. (pet članaka o strukturalizmu, uključujući „Razgovor sa Rolanom Bartom”).

¹⁴ *Le cru et le cuit*, str. 155, Plon, Paris 1964.

¹⁵ *Esprit*, str. 614, godina XXXI, broj 322, nov. 1963, zbirka članaka pod naslovom „*La pensée sauvage et le structuralisme*”, uključujući „Réponses à quelques questions”, i Pol Riker „Structure et herméneutique”.

¹⁶ *Anthropologie structurale*, str. 328, Plon, Paris 1958.

¹⁷ *Ibid.* str. 82

meniti na *svaki* fenomen bračne razmene. Govoriti o izuzecima znači proizvoljno isključiti neke podatke koji zahtevaju objašnjenje. I tako metod mora biti iscrpen u odnosu na podatke do kojih se došlo primenjivanjem jednog apstraktivnog načela, ali, naravno, ta iscrpnost metoda ne može više biti u većoj meri potpuna u odnosu na celokupan život društva — ili svakako na čitav »život« bračne razmene — no što može biti Njutnov zakon o kretanju u odnosu na trulost i oblik njegove jabuke.

Ali pošto je načinjena ova ograda (besmisleno tako nazvana s obzirom da je njeno nepostojanje nezamislivo), treba li da mislimo da će nas strukturalni metod osposobiti da dođemo do univerzalnih zakona? Levi-Stros očigledno tako misli i piše: »o univerzalnim zakonima koji određuju nesvesnu aktivnost duha«¹⁸. Važno je, međutim, naglasiti da će ti zakoni, ukoliko ikada budu potvrđeni, biti krajnje apstraktni i formalni. Ne postavlja se pitanje o jungovskom stavu: »Naš metod isključuje pripisivanje mitskim funkcijama bilo kakvog značaja koji treba tražiti izvan mita. Ovaj postupak, suviše čest u mitografiji, vodi skoro neizbežno u jungizam. Mi moramo prema kontekstu da izdvojimo relativni značaj nekog izraza u sistemu suprotstavljanja koji sadrži u sebi operativnu vrednost. Simboli nemaju unutarnje i nepromenjivo značenje; oni nisu autonomni u odnosu na kontekst. Njihov značaj je pre svega značaj *pozicije*«. ¹⁹

Ovi opšti i apstraktni zakoni, međutim, sačinjavaju daleko ishodište strukturalizma. Postoje, međutim, neposredniji problemi.

III

Postoji, na primer, problem da li strukturalizam može da se prilagodi istorijskoj promeni?

Nije iznenađujuće što Levi-Stros često upotrebljava sosirijejsko razlikovanje između sinhroničnih i dijahroničnih disciplina; a još manje iznenađuje što on insistira na tvrđenju da je strukturalna antropologija sinhronično ispitivanje, to jest istraživanje kojim se nastoji da se objasne društveni sistemi prikazivanjem njihove logične strukture, nego opisivanjem njihove vremenske evolucije.

Da li to znači odbacivanje istorije? Ne: „Nemam ništa protiv istorije... Uvek sam govorio da se ne može preduzimati strukturalna analiza

¹⁸ *Anthropologie structurale*, str. 65, Plon, Paris, 1958. navod iz prevoda *Structural Anthropology*, u izdanju Allen Lane, 1968.

¹⁹ *Le cru et le cuit*, str. 64, Plon, Paris 1964.

a da se u istoriji ne potraže sva objašnjenja koja ona može da da (na žalost, mala kad su u pitanju nepismena društva)... Ja sam samo tvrdio da je istorija jedan od ogranaka znanja"²⁰.

Staviše, važno je razlikovati pojam sinhroničnog i statičnog.²¹ Jednostavno govoreći, npr., sinhroničan opis rodbinskih veza *podrazumeva* vremenski razmak — potreban za začecje i rođenje — za materijalno stvaranje opisanih odnosa. Tako se sinhronična proučavanja mogu razmatrati kao vremensko trajanje. Analiza Joruba srodstva i običaja krštenja mogla bi se smatrati kao da se sprovodi na poprečnom preseku u tolikom vremenskom trajanju koliko to običaji, u stvari, zahtevaju. Tada će se sve promene koje se odigraju za vreme tog razdoblja, ukoliko podležu strukturalnoj analizi, ispoljiti kao logične i vanvremenske strukture; dok je ovakva promena za istoričara neizostavno događaj u vremenu.

Ovde ne postoji sukob između strukturalizma i istorije. Niti bi bilo opravdano tvrditi da se strukturalizam može primeniti samo na statička društva (mada bi bilo tačno reći da je zadatak u tim slučajevima lakši). U pitanju su samo različiti tipovi objašnjenja, jedan je logičan, drugi kauzalan ili evolutivan.²² Kad su kauzalni za konj neizbežni, ne postoji ništa u logičnoj strukturi zbog čega bi je čovek primenjivao. Nećete se suprotstavljati zakonima kretanja nadigravajući šahistu. Ali možete narušiti pravila sklapanja braka, kao i pravila šahovske igre. Ako bi veliki broj tako postupio, došlo bi do promene u bračnim ustanovama, kao što se očigledno dogodilo među Jorubama 1910. godine. Strukturalista može prikazati odvojeno analize o sistemima pre 1910. i posle 1910. godine (davanjem dovoljno obaveštenja). Ali on može takođe izvršiti i duže ukrštanje u kojem bi se dva sistema ispoljila kao logično povezana (jer ko bi mogao pretpostaviti da je novi sistem potpuno odvojen od starog?).

Ovo ne daje strukturalizmu nikakvu proročansku moć u kauzalnom smislu. On može, međutim, da ima izvesnu logičnu ili epistemološku moć proricanja, obprilike kao što je proricanje kad se kaže: „Prestupnici će biti...”, sledeća reč će biti „izvedeni pred sud”. Postoje, naravno, i druge mogućnosti. Svaka daje drukčiju strukturu čitavoj rečenici.

²⁰ Esprit, str. 648, XXXI godina, broj 322, novem. 1963, zbirka članaka pod naslovom „La pensée sauvage et le structuralisme”, uključujući „Réponses à quelques questions” i Pol Riker: „Structure et herméneutique”.

²¹ Pol Riker: *Structure et herméneutique*, str. 599.

²² *Du miel aux cendres*, str. 407—408, Plon, Paris 1968.

IV

Ako, dakle, strukturalizam pretenduje da otkriva smisao društvenih pojava uopšte pomoću uzora na sinhronične lingvistike, onda ima sva prava da se smatra da daje metod za kulturna i književna proučavanja. Ali šta strukturalizam obezbeđuje?

Najvažnije je ovde kako treba da posmatramo književnost. A bitno pitanje je u odnosu na koju celinu mi uistinu prosuđujemo čitanje nekog dela. Ili da se izrazimo u skladu sa ovim izlaganjem, kakvoj vrsti igre pripada neko delo?

Ovde se mogu zauzeti dva stava. Jedan je stav književnog kritičara koji tvrdi da tumači neko delo isključivo u odnosu na samo delo i da ga ne dovodi u vezu sa bilo kojom drugom celinom; da ga posmatra kao jedinstveno igranje igre koju može u izvesnom smislu ponovo da igra svaki novi čitalac, ali koju ne može nikada više da igra neki drugi pisac. Drugi stav je stav kulturnih nauka koje tumače dela s obzirom na neke celine izvan njih samih; i koje, štaviše, smatraju da su najplodonosnije one analize koje se vezuju za neku veću celinu. Na primer, neko delo se može čitati u odnosu na celokupno stvaralaštvo pisca, u odnosu na delovanje škole ili tradicije pisaca, ili u odnosu na neki ukorenjeni mit, ili skup ustanova čije je to delo proizvod (drugim rečima govoreći, s obzirom na neku vrstu analize idealnog tipa).

Jasno, postoji izvestan antagonizam između ova dva stava. S jedne strane, književni kritičar koji odbacuje društvo; s druge strane, sociolog koji ne zna šta je književnost. Ali je isto tako jasno da su oba ova stava ograničena. Jer nijedno delo sačinjeno od reči ne može samo po sebi da bude isključivo autonomna celina kao što to neki kritičari smatraju. Osmišljene slike i aluzije, ritam i sklop, reči i ideje u nekom delu jesu ono što su upravo zbog toga što pripadaju svetlu izvan samog dela. S druge strane, nijedno takvo delo, makoliko bilo propagandno, ma uolikoj meri bilo mit ili uspavanka, ne može da bude čist mit; miti može da se izdvoji od posebnog načina kojim je izraženo.

Tako u slučaju književnosti, pred nama je izbor između posebnog dela i opšteg tipa merila. Izbor se pravi u skladu sa našim interesovanjima. No, može se činiti da strukturalna antropologija, koja je očigledno zainteresovana za mit, ne može da ima odgovarajući metod ili zainteresovanost za prvi izbor.

Ali to nije tako, kao što je pokazano Levi-Strosovom saradnjom u strukturalnoj analizi Bodle-

rove pesme „Mačke“²³. U članku, uzorak je, jasno, određena pesma, a metod je strukturalistički. Metod se primenjuje izdvajanjem struktura na različitim stupnjevima u pesmi, kao što su rima i rod, sintaksa i semantika.

Postoji dosta teškoća sa strukturalizmom kao programom u književnoj kritici. Nije li to samo pretenciozan, shematski i umrtvljujući način prikazivanja onoga što kritičari mogu da sroče na jednom pristupačnijem jeziku? To je pitanje koje bi nas odvučlo suviše daleko od ove teme.

Dopustimo mogućnost da je program prihvatljiv i uspešan. On se izričito bavi onim skupom struktura koji je specifičan za svako delo. Kako onda može da bude od značaja u proučavanju društva?

Odgovor na ovo mora da bude spekulativan, pošto se odnosi na problematičnu budućnost strukturalizma. Ali osnova za odgovor je jasna. Čini se sasvim opravdanim tvrditi da „književna mašta može da omogući poniranje u prirodu samog društva“.²⁴ Kako će onda takvo poniranje izgledati u strukturalnoj analizi? Možda bi takav karakter analize jednog književnog dela izveo strukturu koja bi sistematski odgovarala strukturama koje su izdvojene izravnim antropološkim istraživanjem društva koje je to delo stvorilo. Književna analiza može tada da ima veću heurističnu vrednost, skrećući pažnju na druge strukture koje se nalaze ali se još ne razaznaju u društvu.

V

Daleko je jasnije, međutim, koliko je ovo tačno u slučaju druge vrste analize koja uzima opšti tip kao merilo. I odista analiza takve materije kao što je mit, pored svetlosti koju baca na društvo kao celinu, jeste tema već za onog ko proučava društvo, pošto je mit društveni fenomen.

I to društveni fenomen koji je mnogo šire izražen no isključivo u književnosti. Levi-Stros je spreman, na primer, da prihvati političke ideologije kao moderne primere mita²⁵, iako je njegova primedba u pogledu naučnog istraživanja tog fenomena bila „Bože sakloni!“

Jer njegove tri knjige o mitovima američkih Indijanaca pokazuju da i tamo gde je materija ograničena, jednostavna, kad se uporedi sa onim što bi odgovaralo velikom, modernom društvu, zadatak analize je zastrašujući.

²³ L'Homme, vol. 2, 1962. „Les chats de Charles Baudelaire“. Roman Jakobsen i Claude Levi-Strauss.

²⁴ Vidi: Richard Hoggart „The Literary Imagination and the Study of Society“, occasional paper 3, Centre for Contemporary Cultural Studies, University of Birmingham.

²⁵ *Athropologie structurale*, str. 313 i Réponses à quelques questions, stranice 641–644.

Ali kakav je postupak za strukturalnu analizu mita? Trebalo bi da potražimo nešto podrobnije od opšte gore iznete karakterizacije — jedan postupak kojim se izdvajaju »žetoni u igri« i otkriva koja pravila pokreću te igre. A to ćemo naći čitajući „*Le cru et le cuit*“, „*Du miel aux cendres*“ i „*L'origine des matières de table*“, dela veoma učena, oštroumna i sveobuhvatna, dela koja mnogo zahtevaju od čitaoca, do tačke gde počinju da gube jasnoću metoda.

Sada ćemo pokušati da donekle razjasnimo metod. Najvažniji korak koji treba na načinimo jeste trostruko razlikovanje opisano na početku odlomka IV i na početku dela *Le cru et le cuit*.

Da bismo nastavili sa već uspostavljenom analogijom, moramo razlikovati same žetone, pravila po kojima se žetoni pokreću i poruku koju prenosi određeni skup poteza. Svaki od ova tri elementa može da bude stalan, dok se druga dva mogu menjati. Na primer, možemo da menjamo žetone (upotrebljavajući raspored u igri dame), i da zadržimo ista pravila (upotrebljavajući jedan skup pravila za igru dame), ali poruka može da se razlikuje i da jedan skup poteza znači pobedu, a drugi poraz. Ili možemo da ne menjamo žetone ali da promenimo pravila (igrajući sa setom dama marijenbadsku igru), i tako dalje.

Ovo razlikovanje između žetona, pravila i poruke više tehnički je izrazio Levi-Stros: »Složimo se da nazivamo *armaturom* skup svojstava koja ostaju ista u dva ili više mitova; *kodeksom* sistem funkcija koju svaki od ovih mitova određuje tim svojstvima; *porukom* — sadržinu jednog određenog mita“.²⁶

Dobro bi bilo videti kako se ova dva razlikovanja primenjuju na poseban i središni primer. Donosimo tekstove dva mita kako ih je dao Levi-Stros.

Makao-ptice i njihovo gnezdo
(Bororo)

U davna vremena žene su išle u šumu da skupljaju palmovo lišće da bi napravile „ba“-pokrivače i njime pokrile penis mladića posle njihovog prvog polnog čina. Neki mladić je potajno pratio svoju majku i na prepad je obljudio.

Kad se vratila, njen muž opazi istrgnuto perje koje se zadržalo na njenom pojasu od drvene kore, isto onakvo kakvim se obično mladež kiti.

²⁶ *Le cru et le cuit*, str. 205, Plon, Paris, 1964.

Podozrevajući da je u pitanju neka pustolovina, on naredi da se započne igra da bi video koji mladić nosi takav ukras. Bio je poražen kad je video da je to bio njegov rođeni sin. On udesi da se igra još jednom igra, ali je rezultat bio isti.

Ubedivši se u nesreću koja ga je zadesila i želeći da se osveti, on posla sina u „gnezdo“ duša sa zadatkom da mu donese veliku čegrtaljku koju je priželjkivao. Mladić se obrati staramajci za savet i ona mu reče da će zapasti u smrtnu opasnost; zbog toga mu je savetovala da zatraži pomoć kolibrija.

Kada je junak u pratnji kolibrija stigao do vodenog carstva u kojem borave duše, čekao je na obali dok je kolibri hitro odleteo i presekao konopac na kojem je visila čegrtaljka; ona pade u vodu i začu se uzvik „Jo“. Uznemireni bukom, duhovi počеше da bacaju strele. Ali je kolibri leteo tako brzo da je sa svojim plenom bezbedno stigao da obale.

Sledeći put otac je naredio sirtu da mu donese malu čegrtaljku duhova i opet se ponovi isto, samo što je sinu ovoga puta pomagala brzokрила „jurit“ ptica (vrsta goluba). U trećem pohodu sin se dokopao zvončića zvanih »butore« — nanižanih na uzici — koji se nose oko članaka. Ovoga puta mu je pomagao skakavac koji leti sporije nego ptice, tako da je nekoliko puta bio pogođen strelom, ali nikada smrtonosno.

Besan zbog svojih osujećenih planova, otac pozva sina da pođe sa njim u lov na makao-ptice koje su živele na glatkoj steni. Staramajka nije bila baš sasvim sigurna kako da se suprotstave ovoj novoj opasnosti, ali ona dade svom unuku čarobni štapić kojim bi se mogao zadržati ako padne.

Kad su stigli u podnožje stene, otac pobode jednu dugačku motku i naredi sinu da se popne. Samo što se dečak popeo do visine gnezda otac povuče motku nadole; jedva je uspeo da pobode čarobni štap u jednu pukotinu. Visio je nad ponorom dozivajući u pomoć, a njegov otac iščeze.

Junak spazi puzavicu nadomaku ruke; dočepa je grčevito i s mukom se uspe do vrha. Pošto se malo odmorio, on pođe u potragu za hranom, načini luk i strelu od nekih grančica i stade da lovi guštere kojih je bilo dosta na visoravni. Ubi nekolicinu, sklanjajući one što nije mogao da pojede u pojas i za pamučne trake oko članaka i ruku. Ali su se mrtvi gušteri raspadali,

zaudarajući tako strašno da junak izgubi svest. Lešinari se ustremiše na njega i stadoše najpre jesti guštere, a potom napadoše jednog mladića, počevši od stražnjice. Osvestivši se od bola, dečak odagna ptice, ali mu to pođe za rukom tek kad je izgubio čitav stražnji deo. Pošto su se nasitile, ptice ga stadoše spasavati: kljunovima ga dohvatiše za pojas i trake oko ruke i nogu, digoše uvis i pažljivo ga spustiše u podnožje planine.

Junak se polako povratio kao iz nekog sna. Oseti glad i pojede nešto divljeg voća; ali shvati da bez donjeg dela tela hrana neće moći da se zadrži; hrana je odlazila nesvarena. Zbunjen u prvi mah, mladić se seti priče svoje staramajke u kojoj se priča kako je neki junak rešio istu teškoću na taj način što je načinio sebi veštački donji deo od izgnječenog krompira od kojeg je napravio kšašu.

Tako je sebe opet sastavio i dobro se najeo. Posle toga se vratio u svoje selo koje nađe pusto. Dugo je lutao i tražio svoju porodicu. Jednog dana nađe stope i otiske štapa koje je prepoznao kao bakine. On pođe za tim stopama, ali plašeći se da ga ne opaze, pretvori se u guštera i svojim lukavstvom oduševi staricu i njenog drugog unuka, njegovog mlađeg brata. Na kraju odluči da im se prikaže u svom pravom obličju.

Te noći besnela je žestoka oluja praćena munjama i sve seoske vatre osim bakine se ugasiše. Sledećeg jutra svi dođoše kod nje da traže ugarke, a posebno druga žena oca ubice. Ona prepoznade svog pastorka i otrča da upozori svog muža. Kao da se nije ništa desilo, otac uze svoju obrednu čegrtaljku i požele dobrodošlicu svom sinu pesmama kojima se pozdravljaju putnici-povratnici.

Međutim, sin je sanjao o osveti. Jednoga dana šetajući šumom sa svojim mlađim bratom on otkide granu sa jabukovog drveta u obliku paroščića. Po uputstvima starijeg brata dečak zatraži od oca da pristane da pođu u zajednički lov i otac pristade; pretvoren u malog glodara on neopaženo otkri očevo skrovište. Zatim stavi na glavu veštačke rogove i pretvoren u jelena tako žestoko napade oca, da ga nabi na kolac. On produži hitro da trči prema jezeru u koje baci svoju žrtvu koju odmah proždereše »bujog« duhovi — ribe ljudožderi. Od ove mrtvačke gozbe ostale su samo oglodane kosti na dnu jezera, a rebra su plivala po površini u obliku vodenog bija za čije se listove priča da liče na pluća.

Vrativši se u selo, junak se osveti takođe i ženama svog oca (od kojih je jedna bila njegova majka).

(U drugoj verziji njegova osveta je bila samo slanije vetra, zime i kiše).

*Poreklo vatre
(Serente)*

Jednog dana neki čovek odluči da sa sobom povede svog mladog zeta u lov na makao-ptice, koje su svile gnezdo u pukotini drveta. On ga natera da se uspuže uz motku, ali kad mladić dosegne visinu gnezda, on slaga da se unutra nalaze samo jaja. Na navaljivanje starca junak uze beli kamen koji je držao u ustima i baci ga dole. U padu se kamen pretvori u jaje i razbi o zemlju. Kad se čovek dobro najeo, on ode i ostavi dečaka gore visoko na drvetu, gde ovaj ostade da visi pet dana. Dode jedan jaguar i kad vide dečaka gore visoko na drvetu i sasluša njegovu priču, zatraži od zatočenika da mu da dva mladunčeta da pojede (koja su bila u gnezdu), pozva ga da skoči dole i, ričući, zgrabi ga šapama. Bilo je to strašno, ali se dečaku ništa ne dogodi.

Jaguar ga odnese na leđima sve do potoka. Uprkos velikoj žeđi mladić nije smeo da pije vodu; jer, kako mu je objasnio jaguar, voda pripada unibusima (južnoameričke crne ptice lešinari). Slično bi i sa drugim izvorom, koji je pripadao „malim pticama“. Na trećem izvoru, dečak je pio tako pohlepno kao da će isušiti potok, ne ostavljajući nijednu jedinu kap krokodilu, gospodaru voda, uprkos njegovim molbama.

Jaguarova ženka ga nerado primi, prekorevajući svog muža: „Zašto si doveo ovo žgoljavo, ružno dete?“ Zatim naredi dečaku da je otrebi od vaši i držeći ga među šapama stade rikati da bi ga preplašila. Dečak se požali jaguaru, koji mu podari luk, strele i ukrase, nabavi mu pečeno meso i posla ga natrag u selo, savetujući mu da gađa u vratnu arteriju njegovu ženu ako ga ova napadne. To se i zbi i žena bi ubijena.

Malo zatim dečak začu glasove. To behu njegova dva brata. On izađe pred njih, a oni potrčase u selo da pozovu majku da vidi da li je to zaista on. Ona nije mogla da poveruje da se vratilo njeno dete za koje je mislila da je mrtvo. Ali on je više voleo da se ne vrati odmah i zato ga sakri. Pojavio se docnije za vreme pogrebne svečanosti zvane „Aikman“.

Svi su bili iznenađeni kad ugledaše prženo meso koje je on doneo. „Kako je to ispečeno?“ — „Na suncu“ — odgovarao je dečak tvrdoglavo, ali napokon otkri istinu svom ujaku.

Ljudi se okupiše i krenuše da otmu vatru od jaguara. Zapaljenu granu donesoše natrag hitre ptice (sve su ličile na kokoši); mutum i vodena kokoš a za njima je jaku sakupljao pale ugarke.

Kako da izvučemo iz ovakvih mitova njihovu armaturu, kodeks i poruku? Na prvom mestu ²⁷ potrebno je razumeti ulogu mitova u takvim društvima. Navedimo jedan grub primer: različiti klimatski uslovi dodeliće različitu ulogu vodi. Ili pak različiti srodnički sistemi pripisaće različitu funkciju onome što je biološki isto srodstvo. Ako upitamo o čemu govore ova dva mita, logično postoji bezbroj mogućih odgovora. Kad je reč o prvom mitu, na primer, možemo lako da damo frejdovski odgovor: to je mit u kojem se ispoljava i ispunjava najdublja ljubomora muškog deteta prema ocu, ili ga možemo nazvati pričom o poreklu vodenog bilja. I tako dalje. Ali prethodno znanje o društvenom kontekstu mita, koji je upravo pomenut, daje nam mogućnost da odaberemo i započnemo sa onim što je ranije nazvano „strateški stupnjevi” analize. U ovom slučaju treba da uočavamo pre svega srodstvene teme: problem odnosa između mlađeg i starijeg muškarca u porodici, povezanih (ili pre razdvojenih) stegom braka — to znači problem novodošlog muškarca u porodici. Takođe ćemo obratiti pažnju i na temu hrane (slušajući o sirovoj hrani koja nikako ne može da se zadrži, vodi koja se u ogromnim količinama zadržava, o suprotnostima između sirovog, kuvanog i trulog). Zapažićemo sistematsku suprotnost visine i nizine (vazduh: zemlja: voda — i stvorenja koja se po njima kreću). To su teme sa kojima smo se svakako dovoljno bavili u ovim primerima; ako nastavimo da čitamo praveći poređenja s drugim mitovima iz iste kulturne sredine, nalazimo da one pojedinosti koje izgledaju manje značajne u navedenim pričama predstavljaju, u stvari, dopunske teme. Učimo kako da čitamo, na primer, o jaguarovom darivanju luka, strele, ukrasa i pečenog mesa, kao priču o poreklu kulturnih dobara; o buci koju prave čegrtaljke kad padaju u vodu, kao sastavnom delu jezika u kojem buka i tišina imaju značajnu ulogu.

Tako će se broj elemenata ili događaja odabranih iz svakog mita, kao njegove armature, razlikovati u skladu sa brojem tema za koje smatramo da se mit njima bavi. Razmotrimo, međutim, koja je zajednička armatura ova dva mita.

Prvo što pada u oči jeste da u oba slučaja imamo borbu između dva muškarca povezanih brakom²⁸). U oba slučaja mlađi čovek u porodici, koja dobija novog člana, čini prekršaj, prolazi kroz iskušenja i sve to nadživi. Na ovom jednostavnom stupnju objašnjenja mogli bismo reći da oba mita imaju istu armaturu. Kôd je, međutim, drugačiji. Jer u jednom slučaju svađa

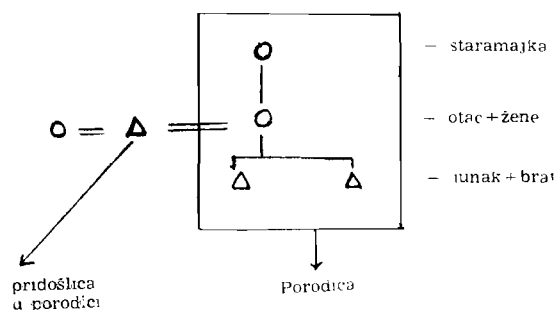
²⁷ *Le cru et le cuit*, str. 338—339, Plon, Paris, 1964.

²⁸ *Du miel aux cendres*, str. 14 Plon, Paris 1968.

dozvoljava da se voda upotrebi kao neprijateljsko oružje, što dovodi do odbacivanja novog člana u porodici (dečak mora da se bori sa vodom da bi doneo čegrtaljke; on šalje oluju koja gasi sve vatre, osim u njegovoj porodici po majčinoj liniji; on prouzrokuje nestanak svog oca u vodi), i vatra je spasena za porodicu uprkos vodi. U drugom slučaju voda je spasenje, a posedovanju vatre ne preti svađa, već ga, naprotiv, potvrđuje. Tako je poruka ova dva mita različita, jedna obeležava poreklo oluje i vode, a druga poreklo vatre i kuvanja. Levi-Stros piše: »Možemo bliže odrediti odnos između bororo i šerere mita ako kažemo da, kad prelazimo sa jednog mita na drugi, *armatura* ostaje ista, *kodeks* se menja, a *poruka* menja smisao²⁹«.

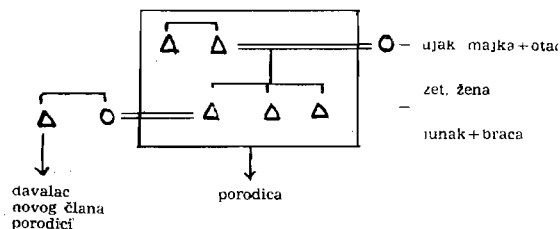
Ali to je samo na izvesnom stupnju opisivanja. Ako bliže razmotrimo, na primer, temu srodstva, analiza postaje složenija. Jer među Bororo plemenima vlada zakon matrijarhata, a kod Šerente plemena patrijarhat. Zbog toga je »povezanost brakom« različita u ta dva slučaja.

Za Bororo mit imamo sledeću shemu:

U ovom mitu (mladi) član porodice pokušava i uspeva da odstrani pridošlicu (član porodice koja se uvećava novim članom izbacuje njenog člana zajedno sa suprugom preko koje je on primljen).

U slučaju Šerente mita, s druge strane, nalazimo sledeće:

²⁹) *Le cru et le cuit*, str. 205, Plon, Paris, 1964.

U ovom mitu (stariji) nepripadnik pokušava i ne uspeva da odstrani pripadnika (davalac žena pokušava i ne uspeva da povuče poklon).

Postoje stupnjevi poređenja. U oba slučaja, pripadnik je mlađi. U slučaju Bororo plemena, njemu pomažu baka i mlađi brat. U slučaju Šerente, on se poverava i pomaže svom ujaku i braći. Ni u jednom slučaju žena, čiji brak stvara problem, ne igra nikakvu ulogu (izuzev samim odsustvovanjem iz priče).

Idući za Levi-Strosovim simbolizmom, »srodstvena armatura« u oba mita mogla bi se ukratko

ovako izraziti: $\Delta = \# = \circ$

(Bororo) $\Delta \overset{\text{---}}{\text{---}} \circ = \# = \Delta$; gde

ukrštane linije označavaju pokušano ili uspešno razdvajanje. Prema ovakvom opisu, reći ćemo onda, da dva mita imaju različitu armaturu. Ali postoje, naravno, i drugi opisi u kojima se ne govori o srodstvu. Postoji, na primer, događaj sa gnezdom, sa žrtvom zatočenom na visini. Ovaj slučaj, ovako opisan, jeste deo armature zajedničke u oba mita. Ipak, dalje opisana, dva slučaja postaju različita. U jednom slučaju junak ostavljen ni na nebu ni na zemlji vraća se na zemlju, spuštajući se i predajući se stvorenju iz vazduha, koje je najpre neprijateljski nastrojeno, i, u stvari, štetno, a zatim prijateljsko i od pomoći (ptica-lešinar); dok se u drugom slučaju junak, ostavljen između neba i zemlje, vraća na zemlju spuštajući se (skokom) i predajući se stvorenju sa zemlje koje je u početku prijateljsko i od pomoći, a potom neprijateljsko i preteče (jaguar i njegova ženka).

Štaviše, ovaj stepen opisivanja nas vodi ka novoj temi, a to je hrana. Jer u jednom slučaju junak koga su povredili lešinari, gospodari trule lešinarske hrane — pošto je on za njih predstavljao trulu hranu — uopšte ne uspeva da svari voće; u drugom mitu, junak kome je pomogao jaguar, gospodar kuvane hrane, pružajući jaguaru sirovu hranu, preobilno unosi vodu.

Svi ovi opisi dva mita, zajedno sa onima koji ovde nisu ni nagovešteni, jesu početak sistematizovane analize o odnosima između njih, odnosa kojima se pokazuju kao uzajamno preobražavanje. Poruka, kodeks i armatura mogu da izgledaju, prema različitim apstrahovanjima, kao da se sistematski razlikuju, ili da ostaju nepromenjeni. Ali, ovi preobražajni odnosi se

ne uspostavljaju samo između dva navedena mita. Svaki od njih ima elemente koji se ne pojavljuju u drugom. Preobražaji se uspostavljaju i utvrđuju stalnim pozivanjem na dalje mitove.

Ovo je samo grub i brz prikaz postupka koji Levi-Stros upotrebljava u svojim *Mitologijama*. On i ne može biti više od toga. Jer je u ovim delima podvrgnuto iscrpnim analizama oko 530 američkih mitova, koji su povezani između sebe i sa društvima kojima pripadaju. Ipak ova analiza nikada ne postiže onaj stupanj formalizovanja kao analiza data u slučaju Joruba mita. To je prosto i jednostavno zaokružavanje složenosti struktura, a njihova odgovarajuća formalna pravila su samo naznačena. Jer element koji je s jednog gledišta označen (kao što se može smatrati da Serente mit označava poreklo vatre) sa drugog gledišta može da se smatra kao da sam po sebi ukazuje na neka druga naznačavanja (nepovezanost između prirode i kulture, i tako dalje).

Ova osobena crta strukturalne analize, koju možemo nazvati »međuznačenje«, istovremeno je njena najneuhvatljivija i njena najplodnosnija i najrevolucionarnija crta. Najneuhvatljivija zbog toga što nagoveštava složenost pojave koja se proučava i koju jedna skoro nadčovečanska intelektualna sposobnost može da pronikne ili izloži (i same Levi-Strosove analize, na primer, nisu uzori jasnoće); a najplodnosnija zbog toga što oslobađa istraživanje od proizvoljnih pretpostavki o tome šta poruka jednog mita treba da bude. Levi-Strosovo odbacivanje jungovske verzije ove greške već je istaknuto. Ali postoje mnoge druge verzije i sve se one moraju odbaciti. Strukture mita nemaju privilegovane semantičke stupnjeve³⁰). Tako se mit može smatrati kao »matrica znakova poređanih u redove i kolone, ali u kojoj svaka ravan, ma kako da se čita, upućuje uvek na neku drugu ravan. Isto tako svaka matrica znakova odnosi se na neku drugu matricu, svaki mit na neki drugi mit. I ako bi se neko zapitao šta u krajnjoj liniji označavaju sve ove oznake koje se međusobno označavaju, jedini odgovor na koji upućuje ova knjiga, jeste da mitovi označavaju svest koja ih razvija, služeći se svetom čiji je i ona sama deo³¹)«.

VI

Pravilno čitanje mitova je dakle čitanje svesti društva kojima oni pripadaju. Kakva je veza svesti nekog društva, ovako prikazanog, sa njegovim postojećim običajima i institucijama?

³⁰) *Le cru et le cuit*, str. 347, Plon Paris 1964.

³¹) *Le cru et le cuit*, str. 346, Plon, Paris 1964.

Izrazimo se o tome rečima samoga Levi-Strosa: »Možemo posmatrati *ordres vécus*, to jest, kategorije koje su same funkcije objektivne stvarnosti, i kojima se može prići spolja, nezavisno od načina na koji ih ljudi sami sebi predstavljaju. Ali takvi postojeći poreci pretpostavljaju uvek i druge, koji se moraju uzeti u obzir da bi se razumeli ne samo oni koji su im prethodili, već i način na koji svako društvo pokušava da ih uključi u jednu ustanovljenu celinu. Ove *structures conçues* ne odgovaraju direktno nijednoj objektivnoj stvarnosti... One odgovaraju domenu mita i religije³²⁾«. Kakva je onda veza između »živih« i »zamišljenih poredaka«? Levi-Stros piše: »Bilo bi naivno misliti da uvek i svugde postoji jednostavna povezanost mitskih predstava i društvenih struktura, koje se ispoljavaju samim suprotstavljanjem³³⁾«. A zatim nastavlja: »U stvari, nalazimo različita, dvostruka suprotstavljanja upotrebljena od različitih naroda; štaviše, možemo da nađemo da mitski sistemi poseduju relativnu autonomiju u odnosu na ostale manifestacije života i misli jedne grupe«.

Stoga nećemo naći u zamišljenom poretku mapu postojećih poredaka. Zamišljene strukture mogu sistematski da se razlikuju od živih struktura. I tako, ako romane o Bondu tretiramo kao mit (za neke nagoveštaje u ovom smislu pogledati »Dodatak«), nećemo naći strukturu koja prikazuje postojeće poretke društava u kojima je Bond popularan. Na primer, može se podozrevati da je dozvoljeno nasilje, koje je karakteristično za Bondov svet, prisutno u knjizi upravo zbog toga što takvih sloboda nema u našem običnom svetu. Slično tome, iako možemo reći da naša društva odista donose pretnju neograničenog nasilja (vrsta pretnje protiv koje Bond mora da se bori) u vidu nuklearnog oružja, ova pretnja nije, kao ona u knjigama, otuđena i apsolutna, protiv koje su sva sredstva dozvoljena, jer nema tog neprijatelja koji se posvećuje samo svojim interesima i našem uništenju, a pošto i mi raspolazemo istim oružjem, prema tome, i mi predstavljamo istu pretnju.

VII

Očekivaćemo da nađemo u mitu, bilo savremenom ili primitivnom, ne samo izvestan odraz društva iz kojeg potiče, već takođe izvesna sistematska i očita razmimoilaženja. Ali da li su sličnosti i razlikovanja isključivo matematička? Da li ćemo se na kraju naći sa samodovoljnim nizovima složenih međusobno povezanih matematičkih struktura i ničim više?

³²⁾ *Anthropologie structurale*, str. 313, Plon, Paris 1956.

³³⁾ *Le cru et le cuit*, str. 338, Plon Paris, 1964.

Naglasak ovde leži na rečima »i ničim više«. Mada za cilj jedne određene analize konkretnu stvarnost treba staviti na jednu stranu, armaturu izdvojiti, tako da ćemo za trenutak zane-mariti čitavu sliku o Bonđu, koju je dao Fleming, da bismo ustanovili apstraktnu i preinačivu formulu, ipak jedino ponovnim vraćanjem Bonđu, kao celovitoj figuri, možemo potvrditi kako on može takođe da odigra ulogu u drugim međusobno povezanim formulama. Moramo, u stvari, stalno da se ponovo pozivamo na prave analogije i povezanosti koje su naš glavni predmet³⁴). Tako, iako možemo smatrati da je Levi-Strossov metod još uvek nedovoljno objašnjen kao oblik matematike, ipak je to uvek i strogo *primenjena* matematika.

Jer Levi-Strosova apstrahovanja, kao što on rečito potvrđuje, nisu oblik bežanja, već sredstva hvatanja ukoštac sa sirovom materijom društva: »Proveo sam najbolje godine svoga života u izučavanju nekih »kolektivnih mikrosocioloških zajednica«. Ali kad o njima govorim, ne moram da upotrebljavam varvarski jezik koji vredi čovekovo uho i humanost; jer u mom sećanju su oni ostali kao imena: Kaduveo, Bororo, Nambikvara, Munde, Tupe-Kavahib, Mog i Kuki, i svako podseća na neko mesto na zemlji, trenutak moje istorije i istorije sveta. Sva ona zajedno vraćaju me među ljude i žene koje sam voleo ili poštovao, i čija su lica uvek prisutna u mom sećanju; ona me podsećaju na zamor, radost, patnje i ponekad opasnost. To su moji svedoci; oni su dovoljni da pokažu vezu između teorijskih pogleda i stvarnosti³⁵).

Napomena: navedena bibliografija nije uopšte potpuna; ona sadrži samo dela koja sam koristio i na koja sam se pozivao. Navodi su katkad skraćeni i nisu uvek uzeti iz objavljenih prevoda, ukoliko prevod i postoji.

Beleške uz analizu priča o Bonđu

1. IZDAVALAC OVLAŠĆENJA

Zajednica mora do izvesnog stepena da ograniči i usmeri delatnost svojih članova. U velikom i složenom društvu to je teška stvar. Ne samo da birokratija raste, već se i sredstva nadzora umnožavaju i postaju institucionalizovana. Imamo odobrenja, naredbe, ovlašćenja, kvalifikacije,

³⁴) Paul Ricoeur: *Structurale et herméneutique*, str. 623, *Esprit*, No 322, nov. 1963.

³⁵) *Anthropologie structurale*, str. 332, Plon, Paris, 1958, navod iz prevoda *Structural Anthropology* koji je objavio Allen Lane, 1968.

dozvole; stare reči kao što su »osnov« i »komanda« gube se iz upotrebe s porastom razlikovanja među različitim oblicima dozvole i obaveze.

Živeći u takvom društvu zapažamo, u mitu našega društva (pretpostavljajući da je ono takvo) prikladnost uloge koju u romanima Jana Fleminga imaju epizode u kojima se daju uputstva i dozvole.

To je važna uloga. Ne samo da je Bondov broj dvostruko 0 broj »dozvole za ubistvo«, već sve priče o Bondu, izuzev tri koje nisu špijunske priče (tj. »Količina utehe« i »Hildebranska retkost« iz *Samo za tvoje oči* i *Špijun koji me je voleo*), otpočinju i potkrepljuju se bar jednom epizodom izdavanja dozvole u obliku intervjua sa M.

»Epizoda izdavanja dozvole« je epizoda u kojoj jedna vlast daje agentu uputstva i privilegije, ovlašćuje ga, podvrgava izvesnoj opasnosti i daruje mu izvesnu nagradu. Mi moramo sada da odredimo strukturu takvih epizoda. Metod će biti što ćemo, kao konstante, smatrati M kao vlast, Bonda kao agenta, a X kao ovlašćenu akciju. Onda ćemo se upitati kroz kakve promene ovlašćivanje prolazi kada M ovlasti Bonda da izvrši X.

Prvo pitanje je: ko formuliše naredbu? *Ovlašćenost*, razumljivo, uvek potiče od M (u ovome apstrahovanju), ali M i Bond mogu biti ili aktivni ili pasivni u uobličavanju plana. Možemo izvesti sledeću matricu.

(ovlašćenje)

M	→	B
+		-

(uobličavanje) aktivan+		
pasivan-		
pasivan-		

Ovde su oba žetona, M i B (Bond), promenljivi u vertikalnoj ravni, a oba nepromenljivi u horizontalnoj ravni. Prema tome, postoje četiri moguća slučaja:

+	M	B		M				B		M				M	B
-					B		M						M	B	

koja se mogu nacrtati jednostavnije ovako:

Koje se od ovih shema pridržava u knjigama? U devetnaest slučajeva od dvadeset četiri M formuliše naređenje, Bond ga samo prima, i stoga

se sledeća shema uspostavlja ; kao što

će ovi kratki sadržaji pokazati:

Kazino Roajal

Glava III: M iznosi plan; Bond izražava bojazan; ali »M je sve to već znao«; Bond bi više voleo da radi sam, ali »sa M se čovek ne prepire«.

Živi i pusti da se mre

Glava II: Nije dat jasan zadatak; ali M daje sva obaveštenja o gospodinu Bigu; opisuje zadatak kao zajednički posao CIA i FBI i kaže »Budi spreman da počneš za nedelju dana«.

Munrejker

Glava IX: Novi čovek iz bezbednosti mora brzo da bude postavljen na projektu »Munrejker«; M predlaže Bonda za Kabinet; obaveštava Bonda o njegovom naimenovanju. Bondovo reagovanje je iznenađenje i ozlojeđenost.

Glava XXV: Bond je dobio poruku od M da napusti zemlju.

Dijamanti su večiti

Glava II: M opisuje bandu koja švercuje dijamante;

Bond: »Gde ja upadam?« —

M: »Stavićemo te u naftovod«.

Glava XXV: M: »Želim da uhvatiš Džeka Spenga«. —

Bond: »Da, gospodine«.

Iz Rusije s ljubavlju

Glava XI: M šalje Bondu jednu »oštru poruku«, naimenujući ga u istražni komitet.

Glava XII: M daje uputstva Bondu da ide u Istanbul po mašinu za računanje i jednu Ruskinju i da odgovori na devojčina sentimentalna očekivanja.

Doktor No

Glava II: M naređuje Bondu da promeni revolver;

Bond nerado pristaje.

Glava II — Glava III: M postavlja Bondu lični problem kao lakši zadatak; Bond nerado prihvata.

Goldfinger

Glava V: M stavlja Bonda na noćno dežurstvo; Bond bezuspešno negoduje protiv toga.

Sa aspekta ubijanja

Telegram od M u Pariz kojim se daju uputstva Bondu da vodi istragu povodom ubistva i pljačke SHAPE dispečera; Bond: Prokleta gubljenje vremena!»

Riziko

M postavlja Bonda na posao sa drogama u Italiji, da iskupi iznudivače; Bond: »Zašto to preuzimamo?«

Munja

Glava I: M šalje podozrivog Bonda na lečenje u prirodi.

Glava VIII: M šalje Bonda da sledi SPECTRE na Bahamskim ostrvima; ali »po Bondovom mišljenju, jer on nije mnogo mario za M-ova nagađanja, time je bio potisnut u zadnji red u horu«.

U tajnoj službi Njenog Veličanstva

Glava II: Pismo sa ostavkom o kojoj Bond razmišlja odnosi se na M-ova uputstva da prati Blofilda i na sopstveno gledište da su ta uputstva bila luckasta.

Samo dvaput se živi

Glava III: M daje razdiranom Bondu iznenađujuć posao u Japanu.

Čovek sa zlatnim koltom

(Obratite pažnju na početnu inverziju normalne M epizode, kada Bond pokušava da ubije M).

Glava II — Glava III: M odlučuje o Bondovoj misiji; naređenja su izdata preko šefa štaba.

Glava XVII: M u telegramu hrabri Bonda i očekuje od njega da se ponaša viteški.

Može se zameriti da ovih devetnaest takozvanih epizoda ovlašćivanja nisu uopšte podudarne; neke od njih ne tiču se Bondovih profesionalnih zadataka; u nekima je sam M primalac uputstava odozgo; neke su date neposredno usmeno, druge posredno ili prikriveno; u nekim M daje pravo naređenje, u drugima izgleda kao da je Bondu dat izbor da prihvati ili ne prihvati posao. Tačno je da postoje ove razlike među epizodama; ali tvrditi da one zbog toga nisu podudarne znači nerazumevanje upotrebljenog metoda. Metod se sastoji u pronalaženju podudarnosti samo ako su određene izvesnim apstrahovanjima ili matricama. Doista, ne postoji drugi način njihovog iznalaženja. A, u ovom slučaju, mi uzimamo u obzir epizode samo kao transakcije oko ovlašćenja između Bonda i M, i kao transakcije u kojima ili Bond, ili M, ili obojica mogu biti aktivni u uobličavanju radnje koja treba da bude odobrena. No, dozvola može biti dalekosežnija ili užeg obima (naređenje ili zadatak po izboru); M može da bude žeton u nekom drugom obrascu (matrici) izdavanja dozvole, u kome on prima naređenja; zadatak može biti od manjeg značaja, nedosledan ili glup. Ali, nijedna od ovih različitih mogućnosti nije važna za matriču koju sada razmatramo. I u svemu što se odnosi na ovu matriču, ovih devetnaest epizoda su potpuno podudarne

Međutim, kao što je napomenuto, ima pet drugih epizoda u knjizi koje nisu podudarne. U dve epizode obojica, i M i Bond, su aktivni u sastavljanju plana; u tri Bond je aktivan, a M pasivan.

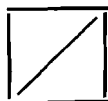
Munrejker

Glava II, IV: Da li Draks vara na kartama? M predlaže da Bond motri na njega; Bond kasnije predlaže način kojim će ga prisiliti da odustane.

(Oboje aktivni)

Samo za tvoje oči

Ubici i gangsteru se ne može suditi po normalnom sudskom postupku. M je lično zainteresovan. M i Bond su zajednički pristali na misiju „oko za oko”.

(Bond aktivan, M pasivan)

Goldfinger

Glava VII: M prihvata Bondov plan da se domogne Goldfingera pomirljivo i sarkastično.

U tajnoj službi Njenog Veličanstva

Glava VIII: M. prihvata, ali smatra glupim Bondov plan da se prati Blofeld.

Glava XXII: M prihvata, ali zvanično ne odobrava Bondov plan o uništenju Blofelda.

Sada smo izdvojili tri različite armature: aktivni M ovlašćuje pasivnog Bonda, pasivni M ovlašćuje aktivnog Bonda i aktivni M ovlašćuje aktivnog Bonda. Kako ćemo ih pojmiti?

Jedna vrsta šifrovanja sastoji se u suprotstavljanju između pojedinca i društva. Možemo li shvatiti te armature kao takve kojima se manipuliše da bi se dobile šifrovane poruke na tom polju? Postoji jedan jednostavan način na koji ih možemo čitati. Jer, epizode sa armaturom

su epizode u kojima je društvo nadmoćno. M agent vlasti društva upotrebljava Bonda kao oruđe. Takvo poimanje se potvrđuje kada zapazimo da je Bond često kivan zbog te svoje pasivne uloge. Obratno, epizode sa armaturom treba da budu takve u kojima je Bond u jačoj poziciji.

Međutim, pogledajmo bliže ova tri slučaja. U poslednjem M ne odobrava zvanično Bondov plan. Na taj način, odobrenje koje on daje ne daje kao agent društva, te Bond nema nadređen položaj nad društvom. Štaviše, druga dva slučaja su primeri gde M daje Bondu zvaničnu misiju o kojoj on ne odlučuje i gde je aktivan samo u sastavljanju određenih planova za izvršenje te misije. Prema tome, Bond ni u ovim slučajevima nema nadmoćan položaj.

Šta je onda sa epizodama sa armaturom

—

 ?

To bi trebalo da budu, prema šifri za prvu armaturu, primeri gde je Bond na ravnoj nozi sa društvom. Ali opet, u obe ove epizode (o Draksu koji vara na kartama i u *Samo za tvoje oči*) M je sišao sa svoje dužnosti. Tako, ako imamo tri armature sa istom šifrom, poruke bi bile različite (Bond nekada u gubitku, nekada nadvlađujući, a nekada u korak sa društvom); ali takva kakva je, šifra se razlikuje a poruka je nepromenjena: društvo je nadmoćnije.

Moramo postaviti drugo pitanje, koje je već nagovešteno: da li je ovlašćenje pozitivno izdato i primljeno? To jest, da li je to dalekosežno ovlašćenje (jedna naredba) ili slabije (zahtev); da li je prihvaćeno pozitivno (sa oduševljenjem) ili negativno (mrzovoljno)? Pitanje stvara matricu formalno sličnu prethodnoj:

		(ovlašćivanje)	
		M → B	
		+ -	
(formulacija)	aktivan +		
	pasivan -		

I iz ove matrice dobijamo, kao i pre, četvorostruki redosled mogućih slučajeva, koji se ovoga puta ne razlikuju u uobličavanju plana, već prema pouzdanosti u izdavanju ili primanju ovlašćenja.

Ako se, radi jednostavnosti, ograničimo na četvorostruku matricu i primenimo je na već nabrojane slučajeve, nailazimo na deset slučajeva sa

armaturom , deset sa armaturom

 i četiri sa armaturom

ponekada Bond prihvata sa oduševljenjem pozitivne naredbe, nekada ozlojeđeno; u slučaju nerado datog ovlašćenja on je uvek oduševljen, iako ne uvek nedvosmisleno.

Rezultati primenjivanja dva para matrica treba da budu usklađeni. Došao sam do sledećih rezultata. U epizodama u kojima prva matrica daje

 , druga daje ili ;

za one u kojima prva daje , druga daje

 , ili ; za one u kojima prva

daje , druga daje .

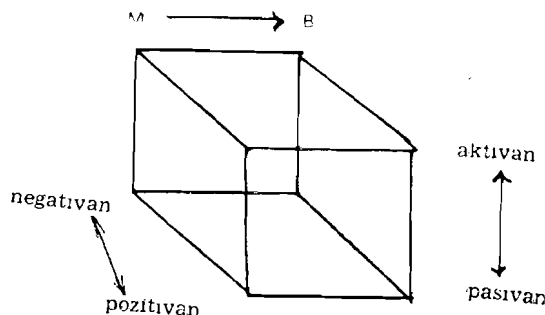
Ako ovo čitamo u obrnutom smeru, proizlazi sledeće: kada je M aktivan u formulisanju narednja a Bond pozitivan, onda ih M izdaje pozitivno ili negativno; kada su obojica aktivni u stvaranju plana, onda je Bond pozitivan u prihvatanju ovlašćenja, a M bilo pozitivan bilo negativan u njegovom izdavanju; kada je M pasivan a Bond aktivan u stvaranju plana, onda je ovlašćenje izdato negativno (tj. nevoljno ili nezvanično).

Tako, od mogućih devet dvostrukih armatura, nađeno je samo pet:

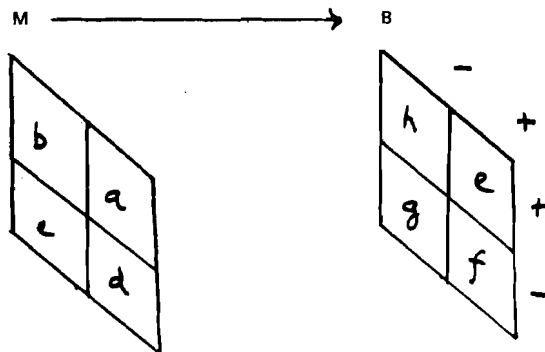

Ako pokušamo, kao ranije, da protumačimo ovih pet armatura kao izraze suprotnosti između jedinke i društva, uvidamo da se prvobitno tumačenje jedino proširilo; društvo je nadmoćno *svidalo se to Bondu ili ne*.

Ako ostavimo objašnjenje postrani, možemo ipak da izvedemo jednu utvrđenu matricu u dvema ravnima: aktivnost u stvaranju plana i izričitost u izdavanju ili prihvatanju plana. Prema tome, nova matrica će biti trodimenzionalna, zadržavajući horizontalnu dimenziju kao dimenziju u kojoj se ovlašćenja neopozivo izdaju s leva nadesno, vertikalnu dimenziju kao aktivno-pasivnu dimenziju, i treću kao negativno-pozitivnu dimenziju.

Ova struktura je ono što objašnjavamo kao »rukovalac ovlašćenja«. Hajde sada da razmotrimo pravila za rukovođenje. Ograničavajući se na materijal kojim smo se do sada služili, imamo četiri moguće pozicije za M i Bonda u njihovim odnosnim planovima:

Međutim, kao što smo videli, samo tri pozicije su dovoljne u oba žetona. M ne može da bude u d poziciji (nikada nije i pasivan u stvaranju

plana i pozitivan u izdavanju naredbe), dok Bond ne može da bude u h poziciji (nikada nije aktivan u formulisanju i negativan u primanju naredbe). Štaviše, nikakve kombinacije pozicija nisu dozvoljene. Ovlašćenje koje počinje od a može da se pojavi na c, f ili g, ali ovlašćenje koje počinje od b ili c može da se pojavi samo kod e (aktivno formulisano i pozitivno izdato naređenje može biti primljeno pozitivno ili negativno, i može ili ne može biti zajednički formulisano; pasivno formulisano ili negativno izdata naredba može samo da bude aktivno i pozitivno primljena).

Izdavalac ovlašćenja može se smatrati kao sredstvo pomoću kojeg društvo određuje ili dopušta različite akcije. Ako napišemo L za izdavaoca, onda ćemo imati: takvi i takvo društvo —L— takve i takve događaje. Međutim, nijedno društvo, i ne samo u knjigama o Bondu, ne rukuje samo preko M/-Bond L-rukovaoca. Postoji, na primer, paralelni skup rukovalaca sa M-om i drugim agentima, štaviše, M je ponekad strana koja prima; ponekad imamo predsednika vlade/M L-izdavalac. Sam Bond je ponekad u službi drugih agenata, dajući nam Bond/drugi L-rukovalac. Zatim postoje drugi sistemi koji ne funkcionišu uopšte preko M, već na primer preko Valansa iz Specijalnog ogranka; i drugi za koje se pretpostavlja da su iz CIA ili Dezijem biroa.

Ali to nije sve. Neprijateljska društva imaju svoje sopstvene rukovoace ovlašćenjima, koji igraju važnu ulogu u knjigama. Veliki deo prostora zauzima uspostavljanje ruskog rukovodjenja ovlašćenjima u zaveri protiv Bonda u *Iz Rusije sa ljubavlju*. Isto tako nailazimo na L — rukovoace koji rade u zločinačkim društvima kao što je SPECTRE. U opisivanju takvog umnožavanja L-rukovaoca, zasnovanom na različitim društvima i imajući posla sa različitim rukovaocima i dozvolama, nismo mi ni izbliza dovoljno rekli o tom rukovaocu. Jer i to samo može da prođe bar kroz tri transformacije, zavisno od vrste događaja koji je postavljen kao ishodište na desnoj strani.

U slučajevima koje smo aktivno razmotrili, (intervju sa M) događaji su uzeti kao da ih je društvo želelo i odredilo (obično ograničenje neprijateljske aktivnosti). Ali, stvar nije tako jednostavna. Nije dovoljno za društvo samo da naređuje, neko mora i da izvrši tu naredbu (otuda su priče o Bondu moguće, pošto je on izvršilac par excellence). A da bi se to sve izvršilo, moraju se izvesti razne odgovarajuće akcije, neke mimo zakona ili društvenih kon-

vencija. Tako, društvo kad određuje X odobrava takođe i sredstva za X. Ciljevi, kojima Bond teži, su određeni, a sredstva koja on usvaja mogu da budu dozvoljena.

Dalje, sledeći postavljeni cilj odobrenim sredstvima, Bond je izložen različitim opasnostima. Da li treba da kažemo da društvo nije odgovorno za te rizike, da ono ne propisuje da Bond treba da ih izdrži? Ne treba; i to se često u knjigama prepoznaje po upućivanjima na naredbe koje postoje za ranjene ili ubijene agente.

Tako L-rukovalac prema ova tri preobražaja može biti instrument naređenja, ovlašćenja ili ugrožavanja. Ovo upotpunjuje sliku za taj ogromni formalni kompleks koji je nazvan „rukovalac ovlašćenjima”. Približili smo mu se tamo gde je najbliži površini u pričama o Bondu. Ali, pravila po kojima se upravlja struktura u intervjuima sa M, mogu se menjati prema različitim transformacijama kroz koje prolazi L-rukovalac. To je stvar za istraživanje.

2. INDIVIDUALIZATOR

Međutim, izdavalac ovlašćenja nije sredstvo za dovoljnu analizu mita. Jer, priče o Bondu nisu samo o ciljevima različitih društava. U stvari, ova društva i njihovi ciljevi su samo ovlašćeni naslikani. Tako, iako izdavalac ovlašćenja označava neophodan okvir za akcije pojedinca i doista ga se izričito tiče društveno ovlašćenje za takve akcije, to nam ništa ne govori o tom pojedincu.

Mi smo već išli putem da tumačimo izdavaoca ovlašćenja s obzirom na suprotnost između društva i jedinke. To nije bilo proizvoljno tumačenje. Jer, kad se društvena sredstva kontrole umnože na način pomenut na početku, problem sukoba i uzajamnog dejstva između društva i pojedinca se zaoštava na više načina. Nije potrebno da nam Makluan kaže da društvo suptilnije proždire jedinku složenostima svoje tehnologije, nego svojim dozvolama i ovlašćenjima.

Prema tome, priča o ovoj najezdi je drugi važan predmet ovog mita. Pitanje koje ovde treba postaviti glasi: da li Bond pobeđuje društvo? I postoje razne oštrice oko kojih se stvara sukob. Neke od njih su već usađene kod izdavaoca ovlašćenja. Tu se Bondu karakteristično izdaju uputstva, izlažu ga opasnosti, itd., ponekad i uz njegovu ljutnju. Društvo do tog stepena po-

beđuje Bonda. Ali, naravno, postoji nekoliko „društava” u pričama; neka su zločinačka i neprijateljska. Tako Bondovi sukobi sa svim neprijateljima, u kojima on nekiput odnosi pobjedu, mogu se čitati kao preobražaji sukoba Bond/društvo. Ovdje Bond ponekad pobjeđuje. Ponovo nailazimo u pričama na ono što sam nazvao „dozvoljena nasilja”. Bondova specijalna misija mu ponekad dozvoljava da čini stvari koje ne bi normalno u društvu bile prihvatljive. On može mirne duše da ubije, vara na kartama, prokocka platu za nekoliko godina, itd. U izvesnom smislu to su Bondove pobjede nad društvom.

I opet tehnologija igra ulogu u knjigama. Kao što smo videli, ovo se može smatrati kao instrument društva protiv jedinke. Na ovoj osovini Bond ponekad ovladava mašinom, a ponekad mašina pobjeđuje. Druga osa sukoba Bond/društvo ispoljava se u Bondovom stručnom poznavanju naziva. Ovdje je pobjeda Bondova. U povećavanju potrošačkih dobara, koje mogu dovesti u zabunu izbor, i tako skrše pojedinca, Bond zna tačno šta hoće, poimence i zašto to hoće. Bilo bi neprikladno, u okviru ovog teksta, produžavati analizu. Ali bi tehnika do sada trebalo da je jasna.

Sačinićemo sledeći četvorostruki grafikon:

	društvo	Bond
pobjeda +		
poraz --		

To pokazuje da ona funkcioniše (bar) na pet različitih dimenzija kao što je napred nabrajano (uputstva, dozvole, opasnost, tehnologija, nazivi). Ustanovljena je jedna petodimenzionalna i čvrsta matrica. Onda je primenimo na priče i otkrino pravila prema kojima dejstvuje. Ako predvidimo iscrpno istraživanje, u većini slučajeva ćemo videti da je pobjeda Bondova.

Treba istaći da je ono što je ranije smatrano kao *poruka* uključena u armaturi ovlašćenja, naime Bondov poraz ili pobjeda u odnosu na društvo, sada postalo upravo *armatura* jedne no-

ve strukture. Tako da možemo da postavimo pitanja koja je poruka utisnuta u ovu novu strukturu, strukturu koju nazivamo individualizator. Pošto je jedna od njenih funkcija da radnju premešta sa društvenog plana na individualni.

3. BONDOVSKA ARMATURA

Jedna od poruka koju treba shvatiti je važna zbog Bondove hrabrosti. Junaštvo je mešavina prirodne nadarenosti, prakse i sreće. Možemo napraviti jednu opštu matricu za hrabrost:

	oprema	izvođenje
pozitivan +		
negativan -		

Ovo daje različite oblike trima komponentama hrabrosti. Kad je reč o prirodnoj nadarenosti, Bond je tipično pozitivan u opremi (na primer, privlači žene, hrabar je) i pozitivan u izvršenju (na primer, osvaja devojkju; ne okleva). Ali, naravno, ponekad i ne uspeva, naročito kad je loše sreće. Tako, kad je reč o sreći Bond može biti pozitivan ili negativan u opremi (to jest da ima sreće ili da je nema): ako ima sreće, onda je tipično pozitivan u izvršenju, ako nema sreće, onda može da uspe ili ne. Ali praksa, isto kao i sreća, doprinosi uspehu; a Bond često vežba, sa revolverom, sa špilom karata, fizičke vežbe, itd. U ovom slučaju, on je tipično pozitivan u opremi (to jest on vežba), ali može biti pozitivan ili negativan u izvršenju, već prema sreći.

O ovoj strukturi bi se moglo mnogo podrobnije raspravljati ne samo povodom njene primene na Bonda, već i na druge ličnosti. Štaviše, „bondovska armatura”, kao i izdavačka ovlašćenja pre nje, prolazi kroz tri preobražaja. Krajnji preobražaj je kad Bond biva suočen sa onim što je često opisano kao fantastični ili nemogući zadaci u kojima on tipično uspeva. Potom,

on se susreće sa praktičnim zadacima u kojima može da uspe ili podbaci. U ova dva slučaja Bond ima zvanične zadatke. Ali, on takođe ima i svoj privatni život, na primer, sa ženama. U tim slučajevima, on tipično podbacuje (bar u izvesnom stepenu: na primer, devojka se udaje za drugog čoveka, njegova žena biva ubijena, itd.). Ovde bi bilo mesto za iscrpno izvođenje jedne formalne strukture izdavaoca i za ispitivanje njene primene u tekstu.

Ali, imajući ovu armaturu, koju poruku treba da vidimo u njoj? Neposredan odgovor je da to treba shvatiti kao sukob Bond-društvo. Jer je Bond najuspešniji u zvaničnim misijama, a van njih je najmanje uspešan. Tako bondovska armatura može biti odgonetnuta još jednom kao: društvo je nadmoćnije. Tako nas treće apstrahovanje vraća nazad drugim stupnjevima analize, i mi smo opisali jedan zatvoren sistem koji se može smatrati da nada mit o Bondu. Sada je možda lakše da shvatimo šta je Levi-Stros mislio kada je napisao da se mit može smatrati „za matricu oznaka poredanih u redove i stupce, ali u kojima se svaka ravan, bez obzira kako se čita, uvek odnosi na drugu ravan”¹.

4. NAČELO PERMUTACIJE

Može se činiti da ova prosta skica analize ne ispunjava obećanje. Jer razlog za uzimanje priča o Bondu kao primer bio je što one izgledaju kao društveni fenomeni, ispoljavanja savremene mitologije. U kojim se drugim oblicima u našoj kulturi onda pojavljuju permutacije Bondovog mita? To je ona vrsta zadataka za koje je Levi-Stros uzviknuo: „Bože sakloni!” Ja ću samo nagovestiti neke od odgovora.

Možemo početi sa Le Kareovim špijunskim pričama koje su na dohvat ruke. Najlakši je način da se objasni veza između njih i Bonda reći da Le Kare prenosi Fleminga na jedan ton niže. Dok se Bond u ciklusu „individualizator” otrže od prevlasti društva, to se nikada ne događa u Kareovom svetu. Prevlast društva je tu mnogo dubljeg korena. Shodno tome, Kareov agent nikada ne ispoljava basnoslovnu hrabrost, već ponekad (kao u „Ratu ogledala”) fantastičan nedostatak hrabrosti. A potom, njemu u potpunosti nedostaje Bondovo vladanje nazivima. Sreća je, tipično, izostavljena.

¹) *Le cru et le cuit*, str. 346, Plon, Paris, 1964.

Ako možemo da raspoznamo u ova dva slučaja sistematski različite armature, trebalo bi da smo u stanju da razumemo različite poruke raspoložujući istom šifrom. Može se činiti da kod Fleminga jedinka ima svoje polje slobodnog kretanja u odnosu na društvo, dok kod Le Kareea nema. Ali to je isuviše jednostavno. Jer, dok je kod Fleminga vlast koja izdaje ovlašćenje (M) čvrsta i jedinstvena, dotle je kod Le Kareea vlast koja izdaje ovlašćenja rascepkana i neodređena.

Kao što je jedinka „spuštena niže” tako je isto i autoritet društva. Rezultat ovoga je da su Le Kareevom agentu osporene Bondove slobode, ali su mu dostupne druge slobode, pa ma to bile i samo prevare i nepovinoanjanja.

Kod Le Kareea se transpozicija postiže uglavnom dodeljivanjem jedne dimenzije izdavaču ovlašćenja, koja je u suštini stalna u pričama o Bondu; možemo je nazvati »skraćena dimenzija”. U stvari, Bond je uvek potpuno sažet i uvek nagoni M da i on bude takav; ali karakteristika situacije kod Le Kareea sastoji se u tome što su razni protagonisti različito i često u najmanjoj meri sažeti. Usled toga je vlast koja izdaje ovlašćenja razbijena i agent je, samim tim što je postavljen na veću udaljenost od vlasti društva, i manje u sukobu sa njim.

„Sažeta dimenzija” može da podseti na „sažeti stubac” u „Opserveru”: i to nije samo slučajna asocijacija. Jer su sociologija „Sandej njus pejper” i ostala karakteristična obeležja tih novina kulturni fenomeni koji mogu da se podvrgnu istoj vrsti analize. Takva vrsta „sažetog obaveštenja” stvara iluziju da su to sredstva delatnosti (odgovarajuća bondovskoj armaturi) i sredstvo nadoknade u odnosu na društvene snage (koja odgovara „individualizatoru”). Društvene odlike se mogu osuđivati, kažnjavati ili jednostavno iznositi; mit koji je povezan sa tim delatnostima sastoji se u tome što samo angazovanje u njima predstavlja način oslobađanja od društva. Ali, čitanje Nore Belof ne doprinosi ništa više ukidanju rđavog zakonodavstva nego što košulja sa britanskom zastavom ili torba za pazar ukida moć establišmenta. Oni to čine pomoću čarolije; to je mit.

Sada smo došli do nekih zapazanja o drugim kulturnim fenomenima u kojima se mogu razlikovati neki preobražaji mita o Bondu. Za njih se opet može posumnjati da vode razmatranju političkih ideologija, liberalnih ili fašističkih, koji su deo naše kulture.

U svim ovim slučajevima vidimo izvesne teme koje se nalaze u pričama o Bondu i preobražaje bondovskih struktura one vrste koje su nagoveštene kod Le Karea.

Ovakva zapažanja treba da budu lozinka za proučavanja. Ona su, priznajemo, samo nejasni nagoveštaji nekih mitova u našoj kulturi koji će se pokazati kao izmenjeni vidovi bondovskog mita. Nagoveštaja mora biti, pošto je promenljivost načelo u strukturalnom proučavanju mita. Ali je zabranjeno slediti te nagoveštaje.

5. MIT I DRUŠTVO

Poslednja i veoma značajna tema jeste veza između mitova i društva. Uslov pod kojim joj treba prići je, razume se, nezavisno proučavanje odnosnih društvenih fenomena. Ovde ne možemo učiniti ništa drugo no da ponovimo već učinjenu sugestiju da teme u pričama o Bondu osobito odgovaraju našem načinu posmatranja društva. U izvesnom smislu možemo reći da su priče o Bondu ogledalo našeg društva. Ali, isto tako nailazimo i na sistematska odstupanja, koja nisu manje značajna; naročito preterano uproščavanje autoriteta (Bond je odgovoran samo M-u i taj autoritet nikad i ničim ne dovodi u pitanje) i idealizacija hrabrosti (Bond odoleva svim opasnostima). Mit tada predstavlja čarobno rešenje problema koji postoje u našem društvu — i —kao što je uočeno — koji i sami zahtevaju nezavisnu analizu, problemi, na primer, kao oni koje pokušavamo da rešimo u praksi postavljanjem Ombundsmena.

Ali, magično polje bondovskog mita je bezbedno ukotvljeno pomoću dva sredstva, za koje smo videli da isto tako igraju i druge uloge, kao što su naime gospodarenje nazivima, i tehnološka nadmoć. Bondovi podvizi su povezani sa stvarnošću putem jedne dovoljno realistično i brižljivo označene i dokumentovane zbirke mašina. Ovde se slabost filmova najjasnije ispoljava. Jer u filmovima snimljenim prema pričama o Bondu zanemarena je povezujuća funkcija tih sredstava. Mašine ne uspevaju da budu dovoljno stvarne da bi povezivale fantaziju i stvarnost, i postaju i same fantazija. One su odbačene. Filmovi prestaju da budu mit i postaju šala. Nema više suočavanja društva i jedinke; prepušteni smo prolaznim ekstravaganca-

ma, koje dostižu visoki stepen gluposti i dosade u filmu »Kazino roajal«. Preostaje nam da se složimo sa Bondom »ispranog mozga« u filmu „Čovek sa zlatnim koltom” u kojem on kaže M-u: „Čitav svoj život proveo si u borbi sa ovim ili onim. I najveći deo mog zrelog doba upotrebio si kao oruđe”. Ako se složimo sa ovim, mit oslobađanja od društva je uništen, a čarolija koja pobeđuje postaje prazan potez.

(Sa engleskog prevela
JASNA MARKOVIĆ)

